

BIBLIOTECA ROMÂNEASCĂ

ENCICLOPEDIA SOCEG

Prelu. de MIHAIL KOGĂLNICEANU

Desrobirea țiganilor. Ștergerea privilegiilor
hoierești. Emanciparea țărănilor

CU O PRECUVÎNTARE DE VASILE M. KOGĂLNICEANU

№
25

Bibl. cult. (autori români clasici)

PREȚUL
30
BANI

BIBLIOTECA ROMÂNEASCĂ
ENCICLOPEDICĂ „SOCEC”

Inu. A. 38.554
No. 25

~~Inv.~~ 4763.

MIHAIL KOGĂLNICEANU

Desrobirea țiganilor
Ștergerea privilegiilor boierești
Emanciparea țăranilor

DISCURS ROSTIT ÎN ACADEMIA ROMÂNĂ
Ședința solemnă dela 1 (13) Aprilie 1891

CU O PRECUVÎNTARE

DE

VASILE M. KOGĂLNICEANU

ȘI DOUĂ PORTETE

7360.

BUCUREȘTI

Editura Librăriei SOCEC & Co., Societate Anonimă

1908

18284

326.21-999.5/498

1

1961

CONTROL 1951

L

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITATII
4763

PC70/04

B.C.U. Bucuresti

C7360

MIHAIL KOGĂLNICEANU

(1817-1891)

După un portret făcut la Iași, 24 Decembrie 1845.

MIHAIL KOGĂLNICEANU
(1817-1891)

După un portret în creion, din 1877.

NOTIȚĂ CRITICĂ

Discursul ce publicăm în această broșură se datorește lui *Mihail Kogălniceanu* (1817—1891), unul din cei mai mari bărbați de Stat ai noștri și cel mai strălucit, mai puternic și mai amplu talent oratoric din epoca Renașterii noastre politice și literare.

Inteligență vastă și bogată, inimă mare și generoasă, voință îndrăzneată și pornită spre fapte mari, *Mihail Kogălniceanu* a fost conducătorul generației care a înfăptuit „Unirea” și a democratizat așezămintele țării, întărind puterea Statului Român, prin ștergerea privilegiilor boerești, secularizarea averilor mănăstirești și improprietărirea țăranimii. Elocvența lui firească, hrănită de învățătura solidă ce o dobîndise cu deosebire la Berlin, a fost totdeauna la înălțimea marilor evenimente la cari a luat parte și s'a cristalizat în cele mai vaste, mai instructive și mai frumoase monumente oratorice ce găsim în trecutul nostru.

Aceste modele de elocvență românească, sînt vrednice de a fi aduse rînd pe rînd la cunoștința publicului nostru mare, cu atît mai mult,

cu cît, sguđuirea socială, prin care am trecut mai anii trecuți, ne-a pregătit sufletul, ca să pricepem în adîncul lor marile gîndiri politice întrupate într'însele.

Mai înainte însă de a publica unele din aceste discursuri politice, am crezut nemerit, avînd și ajutorul d-lui *Vasile M. Kogălniceanu*, credinciosul fiu al marelui om, să republicăm această *cuvîntare academică autobiografică* în care, la vîrsta de 74 de ani și chiar în anul morții sale, *Mihail Kogălniceanu*, cu prilejul jubileului de 25 de ani al Academiei române, și în fața MM. LL. Regele și Regina României și a întregii Academii, și-a povestit, cu maiestatea atît de naturală a verbului său, cu o mare știință în orînduirea ideilor și în desvoltarea lor, și cu un extraordinar simț de cuviință—nu numai viața sa pînă ce a intrat în viața politică, dar și trei mari momente politice, menite a pune în cea mai frumoasă lumină însușirile de mare bărbat de Stat, atît ale sale, cît și ale lui *Alexandru Cuza*, marele Domn, al cărui mare ministru a fost.

Interesul și frumusețea acestei cuvîntări stă mai întîi în *arta compozițiunii*.

Cuvîntarea are cinci părți. În partea întîi, partea propriu zis autobiografică, oratorul are arta, pe deoparte, de a introduce povestirea vieții sale într'un mod așa de firesc, arătînd cum

după unele publicații el ar fi cel mai bătrîn membru al Academiei; iar, pe de alta, — și mai cu seamă — prin simțul cu care știe să aleagă din întâmplările tinereții sale, pe acelea cari sînt menite să *explice* faptele sale politice de mai târziu: educația sa în mijlocul aceluia mediu german berlinez, în care domnea patriotismul cel mai înflăcărat și democratismul cel mai luminat.

Odată ce cunoaștem omul și aspirațiunile lui, înțelegem marele rol ce trebuia să joace în cele trei fapte mari istorico-sociale de cari vrea să vorbească. Înțelegem, și lupta lui pentru *Desrobirea țiganilor*, și pentru *Ștergerea privilegiilor*, cari fac partea a doua și a treia a cuvîntării, — și, mai cu seamă, omerica lui luptă pentru *Improprietărirea țăranilor* ce nu s'a putut îndeplini decît cu ajutorul unei lovituri de Stat, ai cărei principali agenți a fost Vodă Cuza și el, — și care formează obiectul părții a patra și cea mai mișcătoare a întregii cuvîntări. În fine, în cea din urmă parte, a cincea, vedem marea autoritate și neîntrecutul tact al oratorului, cînd, pentru a-și încheia discursul, se adresează în mod atît de sincer, cald și natural Majestaților Lor, și fără cea mai mică umbră de lîngușire, scoate în relief atît înaltele însușiri de măreață conducere ale M. S. Regelui cît și darurile scumpe ale talentului și inimei M. S. Reginei.

În al doilea rînd, interesul și frumusețea acestei cuvîntări stă în *calitățile stilului*: acea *amploare majestoasă* și totuși atît de *simplă și firească* este un model neperitor pentru or'cine știe că arta supremă stă în ordonarea ideilor și în naturalul expresiei, iar nu în întortocherile căutate ale limbii și în sarăcia mai mult sau mai puțin acoperită prin artificii, a ideilor.

În al treilea rînd, aceasta cuvîntare ne interesează și ne mișcă prin avîntul ei generos. așa de bine accentuat prin minunatele citate din actele vremilor acelora, — cum e bunioară citatul din petiția țăranilor în Divanul adhoc compusă de *Anastasiu Panu*, sau proclamația lui *Vodă Cuza*, compusă desigur de *Kogălniceanu* însuși, — cu ocazia împrumutării, — precum și prin datele istorice prețioase, așa de bine alese și grupate, privitoare la acele memorabile evenimente.

Rare pilde se pot găsi în literatura universală de cuvîntări, în care cineva să vorbească cu laudă despre sine însuși și totuși nu numai să nu jicenească pe auditori sau cititori, dar să le producă entusiasm și să le înalțe sufletele prin sentimente de dragoste și admirație! Rare. Or cît de rare ar fi însă, una dintre acestea, și unica în felul ei în literatura noastră, este și cuvîntarea de față.

PRECUVÎNTARE

Rugat ca să pun la îndemîna editurilor și Bibliotecilor Românești scrierile istorice, literare și politice ale părintelui meu și să consimt la publicarea lor, o fac bucuros.

O fac pentru mai multe motive.

Întîi, dintr'un simțămînt de pietate filială pe care or'cine o va înțelege;

Al doilea, pentru a servi, cel puțin, cu atîta marea cauză a culturii și a democrației românești.

Avîntul pe care l-a luat, în anii din urmă, publicistica de tot felul în țara noastră, trebuie să umple de bucurie inima oricărui român. Popoarele în ziua de azi nu pot propăși fără de o cultură răspîndită în toate straturile neamului. Superioritatea culturii înseamnă și superioritatea de fapt.

În vremea din urmă, am înaintat pe calea culturii. Sunt semne de netăgăduit și manifestațiuni hotărîtoare ce învederează aceasta. Încetul cu încetul se formează un public cititor, avid de cultură, lacom de știință și pasionat de literatură. Publicul acesta crește fără încetare, sporit cu generațiunile noi de școlari și cu numărul din ce în ce mai mare al știutorilor de carte.

Influența acestei mulțimi avide de carte

8

asupra dezvoltării editurilor, bibliotecilor, ziarelor și, în general, a întregii publicități românești, este bătătoare la ochi. De unde cu ani în urmă, rarele biblioteci populare ce se întemeiaseră lucrau în deficit, iar editurile erau silite să se mărginească numai la serviciul de librărie, azi avem edituri și biblioteci populare în număr îndestulător, iar edițiile ce apar găsesc în țară mii și mii de cumpărători.

Toate acestea arată că, în direcțiunea culturii, sîntem pe drumul cel bun. Începem a intra în civilizațiune. Aceasta ne deschide perspective frumoase pentru viitor. Cultura va da naștere unei opinii publice. Astăzi, nu avem opinie publică. Avem altceva, un ce pe care nu e aci locul să-l denumesc mai de aproape. Cînd vom avea o opinie publică, multe din cele ce se întîmplă azi nu vor mai putea să se întîmple, și multe din cele ce nu se pot face azi se vor face. Vom fi o țară civilizată.

La aceasta vor fi contribuit mult și cărțile celele eftine, purtătoare de idei înalte, de gînduri adînci și de simțămînte frumoase, pe cari le scot editurile ce mi-au solicitat consimțămîntul la publicarea lucrărilor lui Mihail Kogălniceanu. Cărțile celele aceste, cari pătrund în mulțime și fac să răsune glasul oamenilor, al căror nume a rămas în istorie, au un rol mare. Ele duc în popor cultura, îi deschid orizonturi noi, îi îmbogățesc min-

tea și-i innobilează sufletul. Ele îl pregătesc ca să fie primitor de idealuri. Îl fac să vadă că, în afară de cercul strîmt al intereselor materiale, sînt interesele superioare ale neamului și ale omenirii.

Bibliotecele noastre sînt *românești*. Direcția culturii pe care o răspîndesc este *națională*. Multă vreme trecutul nostru literar a fost sub oboroc. Nu numai oamenii noștri mari, dar și scrierile lor au fost necunoscute publicului românesc.

Avem clasicii noștrii, poate nu așa de mari ca acei cari ilustrează literatura altor popoare, dar sînt *ai noștri*. Clasicii noștri ne sînt scumpi, fiindcă ei au dat ființă literaturii naționale, ei au creat elocința parlamentară română și ei au fost făuritorii României moderne. Scriitorii noștri din vremea Renașterii naționale nu au fost numai oameni ai condeiului; ei au fost totul, au fost literați, oameni politici, istorici, diplomați.

A-i face cunoscuți publicului nostru cititor, este o operă națională care merită laude. Vreme de decenii, ei au fost dați uitării. Un serviciu de reclamă, dibaciu condus, a scos înainte figuri ce n'ar fi trebuit să ocupe decît locuri de al doilea rînd și-a pus în umbră personalitățile puternice, cari au fost cei dintîi semănători de civilizație și de patriotism în țara aceasta.

Vremile noi încep însă să se...

nerațiunile noi vor să cunoască trecutul și pe oamenii lor mari, pe cei mari cu adevărat.

... Aceasta m'a făcut să primesc bucuros invitațiunea editurii de față.

Publicînd discursul rostit de Mihail Kogălniceanu la jübileul de 25 ani al Academiei Române, cu privire la emanciparea țiganilor, la oborîrea privilegiilor boerești și la împrumărirea țăranilor, credem a fi făcut un serviciu real cititorilor.

Discursul acesta arată cu cîte greutateți au avut de luptat bătrînii țării pînă au reușit să întrupeze ideile lor.

Sînt unii cari cred că lumea începe cu ei și că reformele mari datează din ziua cînd și-au pus iscălitura în josul cîtorva articole de legi, înjghebate în grabă.

Cărticica de față va dovedi că în trecut au avut de deslegat probleme de altă însemnătate ca cele cu cari ne frămîntăm noi, epigonii.

Emanciparea țiganilor, oborîrea privilegiilor boerești, împrumărirea țăranilor: Mihail Kogălniceanu și-a ales aceste trei fapte de seamă din viața lui politică bogată și, uneori, încoronată de succes, pentru a le reaminti contimporanilor săi și a le arăta că începutul României moderne n'a fost presărat nici cu flori și nici scutit de greutateți.

Cîte stări de lucruri sînt cuprinse numai în aceste trei reforme: emanciparea țiganilor,

oborîrea privilegiilor boerești, și legea de împrumut a țăranilor! Numai dacă ne întoarcem cu mintea înapoi și vedem țara în plin evu-mediu, de o parte cu *robia neagră* și pe de alta cu *robia albă* — cum numea Mihail Kogălniceanu selavia țiganilor și menținerea țăranilor în starea de *rumânie*, — numai dacă ne întoarcem îndărăt, putem să ne dăm seama ce au fost acele trei reforme mari de cari a vorbit autorul lor la adunarea jubilară a Academiei Române.

Nu intră, firește, în căderea mea să laud pe Mihail Kogălniceanu. Dar mi se va ierta totuși cele câteva rînluri cari urmează, fiindcă or'cine va înțelege și aprecia sentimentul care le-a dictat.

Mihail Kogălniceanu nu e în deajuns de cunoscut în țară, la a cărei închiegare și mărrire a lucrat, el, cel mai mult, „întipărind pretutindeni — după exprimarea unui scriitor român — signatura sa de uriaș“.

Născut în 1817, după cum spune în autobiografia ce se găsește la începutul discursului său, el a arătat din tinerețe că întreaga pornire a firei sale este îndreptată spre democrație. El singur o spune: a fost totdeauna un patriot și un democrat. Iubirea de țară era desăvîrșită de iubirea sinceră, caldă și luminată a poporului. El, boer de viță, a făcut lovitura de stat dela 2 Mai pentru a

putea împrăprietări pe țărani, tot el a luptat în mod aprig pentru înlăturarea privilegiilor boerești și pentru desrobirea țiganilor. O viață întreagă, pînă la mormînt, a rămas credincios principiilor sale politice și sociale. În discursul care o urmează o mărturisește, stăruie și se fălește cu aceasta. „*Firul vieții mele spune el, a fost democrația*“.

La vîrsta abia de 19 ani, a scos o carte în limba franceză despre emanciparea țiganilor. Îngrozitoarea viață de robie a acestora, îl atinsese dureros și el, încă băețandru dar de pe atunci om de gîndire și acțiune, vibra de pasiune umanitară. Prefața lucrării lui asupra țiganilor, se încheie cu aceste vorbe:

„Europa formează societăți filantropice pentru abolirea sclavagiului în America, pe cînd în sînul continentului, în Europa, sînt patru sute de mii de țigani sclavi și 200000 alții, acoperiți de întunericul ignoranței și al barbariei. Și nimeni nu-și dă osteneala de a civiliza un popor întreg“.

Apelul ace ta a fost tipărit, după cum am spus, la vîrsta de 19 ani, la Berlin, în August 1837.

Acî o mică reminiscență. Discursul care urmează a fost scris de mine, sub dicteul părintelui meu. Într'o singură zi a isprăvit cu dictarea; într'o singură zi a reușit să-și amintească tot, atîtea nume și fapte, atîtea amănunte și date, și totuși să se concentreze, să înlătore ches-

tiunile secundare și să se prezinte cu o expunere limpede, bine închiegată, frumos scrisă. Avea atunci 74 de ani. Inteligența îi rămăsese tot așa de vie ca în anii cei mai buni ai maturității. Era bătrîn, dar putea să dea înainte or'cui și în or'ce direcție.

Pe cînd scriam, îi puneam diferite întrebări cu privire la numele foștilor țigani emancipați și intrați în viața socială a țării. Răspunsurile le-am notat pe manuscris în parantez. Manuscrisul cu nume cu tot, cari înne înțeles n'au fost citite în public, se află la Academie. Am stat o noapte întreagă de am transcris notele dictate de tatăl meu, fiind-că a doua zi trebuia să-și rostească discursul în fața Academiei. Dimineața discursul a fost gata și, citit în ședința solemnă, a avut succesul pe care acei cari au acum prilejul să ia cunoștință de dînsul îl vor înțelege.

În acest discurs, Mihail Kogălniceanu lămurește crezul lui politic.

La 19 ani a scris despre emanciparea țiganelor. La aceiași vîrstă a început să se intereseze de chestia țărănească. La 1848, cînd a scris programul partidei naționale moldovenești, cea dintîi grijă a lui a fost să ceară împrăștierea țăranilor. Dela 1848 și pînă la 1864, a luptat fără încetare pentru acest ideal. În împrejurările cele mai vitrege, el n'a transigat, n'a cedat și n'a renunțat. Avea înaintea ochilor un scop și, cînd a putut, l-a adus la

îndeplinire. Legea rurală din 1864 este cel mai mare act al vieții sale. Făcînd pe țărani liberi și stăpîni pe pămîntul ce, de altmîntrelea, era al lor din vechi, Mihail Kogălniceanu a creat România modernă. Ca să putem aprecia, după adevărata ei valoare și însemnătate lovitura de stat dela 2 Maiu 1864, ar trebui să cunoaștem împrejurările de pe atunci. Partidele politice de guvernămînt refuzau împrumutarea pe temeiul proiectelor democratice ale lui Mihail Kogălniceanu. Nu numai atîta, Camera de pe vremuri votase o lege cu desăvîrșire reacționară și protivnică intereselor țărănimii. Momentul era hotărîtor. Dacă Mihail Kogălniceanu nu ar fi avut atunci curajul pe care oamenii de stat trebuie să-l aibă neapărat în vremile mari, și în loc să înfrunte bărbătește vijelia, s'ar fi retras dela cîrmă, urmările ar fi fost incalculabile. Țara ar fi căzut în anarhie, reforma rurală s'ar fi amînat sau poate s'ar fi pus în aplicare legea cea reacționară care scotea pe țărani de pe locurile lor, și urmarea ar fi fost fără îndoială o răscoală agrară generală. Curajul lui Mihail Kogălniceanu a scăpat totul. Legea de împrumutarea a procurat țării 40 de ani de liniște din partea satelor și a îngăduit acelor cari i-au urmat la guvern să-și arăte talentul și cunoștințele în mod așa de strălucit încît, fără să bănuiască ceva, să se lase a fi surprinși și buimăciți de evenimentele din 1907.

Pe cînd alții, — între care fie-mi permis a mă număra și eu — următorii ideilor lui Mihail Kogălniceanu, nu conteneau de a studia chestiunea țărănească și a atrage atențiunea asupra primejdiilor ei, cei cărora le incumba răspunderea, se ocupau de altele sau făceau ucenicie politică și socială pe spinarea țăranilor cu tot soiul de experiențe și legi nestudiate, pînă cînd a venit catastrofa. Aceiași, cari n'au știut nimic și n'au prevăzut nimic, nu s'au sfiit totuși ea, vorbind de legea din 1864, s'o numească „schiloadă”. Schiloadă — pe semne fiindcă ea a deslegat în chip fericit și spre mulțumirea tuturor o problemă care era la temelia însăși a vieții statului românesc... Schiloadă — fiindcă n'a pricinuit nici o vărsare de sînge și n'a făcut nici o victimă. Schiloadă — fiindcă a dat pămînt la peste o jumătate milion de familii țărănești!...

Figura lui Mihail Kogălniceanu se impune însă, mare și puternică, deasupra tuturor acestor mizerii postume, după cum a ieșit mare și luminoasă deasupra mizeriilor ce a avut să îndure în timpul vieții.

Căc Mihail Kogălniceanu, nu este numai omul împrăștiării țăranilor, a loviturii de stat, a desrobirii țiganilor și a oborîrii privilegiilor boeresti. El este, în acelaș timp, omul Unirii, al secularizării averilor mînăstirești și al altor multe acte mari și legi fundamentale. „Mihail Kogălniceanu a mai luptat întreaga lui viață pentru două mari idei: ale

libertăților publice și ale naționalității, cari au înălțat în timpurile noastre și dinaintea ochilor noștri, neamul românesc". Întreaga istorie a țării, dela 1840 și pînă la 1880, este legată de numele lui. Toate faptele mari săvîrșite în această perioadă de făurire a țării și neamului românesc, au fost săvîrșite de el sau prin el sau cu sprijinul lui.

Prin ruperea Convențiunii dela Paris (din 7/19 August 1858), și prin Uniunea țărilor surori (5/24 Ianuarie 1858) Mihail Kogălniceanu a pus temelia Independenței României, consacrată apoi de războiul din 1877.

Prin emanciparea țiganilor (1844) prin oborîrea privilegiilor boerești, prin secularizarea averilor mînăstirești (7 Decembrie 1863) măsură condiționată de împrumutarea țăranilor, împrumutările să fac și pînă azi din pămînturile secularizate atunci. Prin legea rurală din 1864, Mihail Kogălniceanu a desființat orice urmă de feudalism în Țările românești, a introdus egalitatea tuturor înaintea legilor, a eliberat pe țărani și i-a statornicit cetățeni liberi pe pămînturile pe cari le lucrau din strămoși. Cu aceste legi, Mihail Kogălniceanu a democratizat țara, a adus-o în făgașul civilizațiunii europene și i-a creat condițiunile firești de propășire culturală și economică. De atunci datează România modernă.

Voind însă a pune pe o temelie și mai puternică opera sa de liberalism sincer, el a in-

trodus, votul universal. Așezămîntul lui electoral nu cunoștea împărțirea românilor în trei colegii și scoaterea din viața politică a sute de mii de cetățeni români.

Aceste legi, cari ar fi ajuns să imortalizeze pe or'ce om politic, n'au ajuns însă activității uluitoare a lui Mihail Kogălniceanu. Foarte citit, pregătit ca nealtul prin cunoștințele sale întinse asupra economiei politice, sociologiei, istoriei, dreptului, administrației etc., el era stăpîn pe întreaga materie de legi moderne de cari avea nevoie pe atunci țara. Nu era chestiune, de or'ce domeniu politic, care să-i fi fost străină și pe care să nu o fi studiat. Aceasta explică de ce a putut, numai în timpul celor șapte luni cît a ținut guvernămîntul lui, să doteze țara cu atîtea legi fundamentale, pe temeiul cărora s'au dezvoltat și au prosperat diferitele noastre așezăminte publice.

Iată cari au fost legile redactate și puse în aplicare de Mihail Kogălniceanu, sub guvernul lui (în afară de cele înșirate mai sus).

Înființarea celor două Universități: din Iași (1860) și din București (1864).

Legea instrucțiunii publice (5 Dec. 1864).
Învățămîntul primar obligator și gratuit.
Legea pentru înființarea Curții de Compturi (24 Ianuarie 1864).
Legea pentru înființarea unui Consiliu de Stat (11 Feb. 1864).
Legea comunală (31 Martie 1864).
Legea pentru înființarea consiliilor județene (31 Martie 1864).

Legea organică asupra comptabilității generale a Statului (14 Aug. 1864). Legea pentru adoptarea sistemului metric de măsuri și greutateți (30 Sept. 1864). Legea pentru înființarea camerelor de comerțiu (30 Sept. 1864). Legea de expropriațiuni pentru cauză de utilitate publică (17 Oct. 1864). Legea pentru instituirea unei case de depuneri și consemnațiuni (26 Nov. 1864). Legea pentru constituirea corpului de avocați (4 Dec. 1864). Legea pentru organizarea puterii armate a României, (27 Nov. 1864). Legea pentru introducerea monopolului tutunului (5 Dec. 1864). Legea telegrafo-postală (5 Dec. 1864). Legea pentru recrutarea armatei (5 Dec. 1864). Emanciparea bisericii românești de sub epitropia patriarhului din Constantinopol. Codicele civil, penal, comercial (6 Dec. 1864). Legea pentru înființarea Curții de Casație (19 Aug. 1864). Desființarea pedepsei cu moartea și a bătaiei. Lege pentru căile ferate de peste Milcov (21 Feb. 1864). Decret pentru luarea cârciumelor dela sate din mîinile proprietarilor. Legea pentru răscumpărarea embaticurilor. Decret pentru bibliotecile publice. — Acest decret obliga toate comunele de a avea cîte o bibliotecă publică. — Conservatorul de muzică. Înființarea actelor de stare civilă, etc., etc. și alte legi de mai mică însemnătate.

Toate aceste au fost legile organice pe baza cărora s'a desvoltat țara. Multe din ele au fost

schimbate în cursul vremii, după arătările experienței sau pe pretextul experienței. Altele însă nu au fost puse în aplicare. Omul care le concepușe și care, de era lăsat să le aplice, schimba fața țării, fiind-că el avea și voință și energie și știa ce vrea, omul acesta cu mintea largă, cu inima generoasă și cu privirea departe văzătoare, nu a mai fost lăsat să lucreze.

Caracterele nu plac.

Dar mă cprese acî.

Intențiunea mea nu a fost acî să fac o biografie a lui Mihail Kogălniceanu. Ceeace am spus însă în această precuvîntare, am spus-o cu gîndul curat.

Împărtășesc în totul ideile politice și sociale ale lui Mihail Kogălniceanu, și cînd vorbesc în public despre și pentru dînsul nu pot să nu-mi exprim părerea de rău că țara nu s'a putut folosi îndeajuns de experiența și de inteligența lui. A fost o pierdere pentru țară, căci Mihail Kogălniceanu putea să mai dea, din belșug, peste ceeace a dat.

Dar nici cît a dat, pentru neamul și țara lui, nu este cunoscut în deajuns. Rîndurile de mai sus vor arăta întru cîtva ce a făcut Mihail Kogălniceanu, iar discursul lui va preciza trei fapte mari din Istoria Renașterii României.

Vasile M. Kogălniceanu.

București, 19 Noembrie 1908.

DISCURS
ROSTIT IN ACADEMIA ROMÂNĂ
DE
MIHAIL KOGĂLNICEANU

Sire!

Prea grațioasă Doamnă și Regină!

Alteță Regală!

Doamnelor și Domnilor!

Colegii mei mi-au încredințat misiunea de a lua și eu cuvântul în această mare și frumoasă zi, în care serbăm jubileul de 25 de ani al fondării Academiei Române. Această onoare o datoresc vârstei mele înaintate.

În adevăr, cu excepțiunea venerabililor noștri colegi d-nii N. Kretzulescu și G. Barițiu, eu sînt, dintre toți ceilalți academicieni, cel mai în vîrstă. Și, dacă ar fi exact anul nașterii mele, ce mi-l dau nu numai biografii străini, dar și literatorii români cari au binevoit a se ocupa cu scrierea vieții mele, eu aș fi mai înaintat în bătrînețe decît chiar Nestorii mai sus numiți ai Academiei Române. După Lexiconul de conversațiune al lui Meyer (Meyer's Konversations-Lexikon) eu aș fi născut la 1806;

și nu mai de mult decît sînt cîteva săptămîni, *România literară* mi-a dat aceeași vîrstă; astfel aș număra 85 de toamne, n'am pretențiunea de a zice primăveri. Să-mi fie permis a rectifica această dată. Eu sînt născut în Iași la 6 Septembrie 1817, după cum rezultă din însemnarea originală scrisă de tatăl meu în *Ceaslovul nașterilor și morților familiei Kogălniceanu*, o carte care, sînt încă cîteva ani, ca un adevărat registru al stării civile, se obișnuia a se păstra din tată în fiu mai în toate familiile noastre.

Tatăl meu a fost Vornicul Ilie Kogălniceanu; maica mea Catinca, născută Stavilla, era coborîtoare dintr'o familie genoveză, stabilită de secole în vechia colonie genoveză, Cetatea-Albă (Ackerman), de unde apoi s'a fost răspîndit în toată Basarabia, unde și astăzi sînt mulți proprietari purtînd numele de Stavilla.

Exprimîndu-mi-se dorința ca, cu ocaziunea acestei zile ceremoniale, să citez cîteva fapte din istoria contemporană, petrecute sub ochii mei, ori săvîrșite cu micul meu concurs, Măiestățile Voastre, să binevoiască grațios a-mi

învoi de a proceda lucrarea mea cu cîteva cuvinte cari se rapoartă la zilele tineretelor mele.

Bătrîni iubesc a povesti despre cele întîmplate în juneţea lor; şi eu nu pot rămînea străin de această slăbiciune a vîrstei mele.

Naşul meu, adecă acela care m'a luminat cu sfîntul botez, întrebuiţez stilul bătrînesc, a fost Domniţa Marghioala Calimach, soţia logofătului Grigorie Sturdza, tatăl repauzatului Mihail Sturdza, fostul Domn al Moldovei. Domniţa Marghioala iubea foarte mult pe maică-mea, care, copilă tînără, a fost rămasă orfană de tată şi de mamă şi încredinţată epitropiei logofătului Grigorie Sturdza, — bunul meu despre mamă medelnicerul Stavilla avînd moşia sa vecină cu moşiile din Basarabia ale familiei Sturdzeşti, astăzi proprietăţi ale Princesei Maria Gorciacoff, fiica fostului Domn al Moldovei. Domniţa Maria Calimach vorbea numai greceşte; ea mă iubea mult de mic copil şi, cînd mă lua în braţe, ca îmi exprima dragostea într'a mă desmierda cu bătaie de pămîte pînă cînd leşinam de plîns, şi întovărăşite aceste cu toate numirile

desmierdătoare grecești ce se întrebuintează la copii.

La săvârșirea ei din viață, Domnița Marghioala mă recomandă iubirii și îngrijirii fiului său Mihail Sturdza, carele deja în tinerețe luase primul loc între cei mai învățați și talentați boeri tineri ai Moldovei. Acestei misiuni, lăsate cu limbă de moarte, Mihail Sturdza a fost credincios; acestei misiuni datoresc că Michail Sturdza, ajuns Domn al Moldovei în 1834, în acelaș an, împreună cu fiii săi, Dimitrie și Grigorie, m'a trimes la învățătură în Franția și anume la Lunéville, unde furăm încredințați îngrijirii abatelui Lhommé, preot catolic, carele, din cauza marei revoluțiuni franceze, ca mulți alți emigrați francezi, se refugiase în Principatele române. Abatele Lhommé, retras în Iași, a fost dirijat educațiunea și instrucțiunea tânărului Mihail Sturdza, și dar acesta, ajuns Domn, nu putea să încredințeze creșterea și îngrijirea copiilor săi și a mea decît aceluia care făcuse din el cel mai învățat boer de pe timpurile lui. Noi găsirăm pe abatele Lhommé, deși octogenar, încă în plină vigoare și profesor de retorică,

de limba și literatura latină la colegiul din Lunéville, colegiu comunal care se bucura de o mare reputațiune prin capacitatea profesorilor și care a produs mai mulți bărbați însemnați ai Franciei. În casa părintească nu am fi putut fi mai bine tractați decît în sînul familiei Lhommé, sub privighierea activă a abatelui. Eram cei întîi din clasele noastre. Dar după un an politica se amestecă și în afacerea colegianilor români din Lunéville.

Consulii ruși, pe atuncea prea puternici în București și în Iași, făcură Domnului Mihail Sturdza respectoase observări pentru trimetearea în Franca a fiilor săi și a altor cîțiva fii de boeri, căci afară de mine mai erau trimeși și doi fii ai logofătului Lupu Balș și un altul Nicu Cassu. Educațiunea franceză se părea marelui nostru protector, Împăratul Nicolae I, prea revoluționară; furăm dar luați din Lunéville și conduși la Berlin la sfîrșitul anului 1835. Berlinul de pe atuncea își dobîndise numele de Atena Germaniei; și prin patriotismul, inteligența și marea mișcare națională ce domnea în toate clasele nobile și burgheze ale capitalei Prusiei, de pe atuncea se prevedea rolul

cel mare ce, 35 de ani în urmă, Prusia avea să joace în istoria omenirii, ajungînd apoi la egemonia întregii Germanie, la reînvierea imperiului lui Barbarossa.

Noi, tinerii români furăm, așezați într'o familie privată, și anume în casa pastorului Souchon, parochul bisericii coloniei franceze, refugiată în Berlin după revocațiunea edictului de Nantes, mulțămită protecțiunii luminate a marelui Elector de Brandenburg, Frederic Wilhelm (1640—1688), bunul lui Frederic cel Mare. Această colonie a păstrat pînă astăzi libertățile ce i s'au dat de acest mare Principe; ea are biserica sa, spitalul său, gimnaziul său, biblioteca sa; în toate aceste limba franceză este predominantă și astăzi. Membrii săi actuali sînt toți deveniți buni germani și mulți din ei, păstrînd numele lor de familie franceză, reprezintă oameni însemnați cari și-au făcut în istoria Germaniei un nume cunoscut în științe, în arte, în armată, în diplomație; dar niciodată n'au uitat originea lor. Ei o dată pe an se adună într'un banchet irațesc în care reînnoiesc aducerile lor aminte de Francia, de prigonirile

făcute religiunii lor de Regele Ludovic al XIV și de bătrîna de Maintenon, prigoniri cari au silit pe părinții lor de a-și părăsi patria. Tot atunci, și cu pahare pline, ei cu inimile ardente, realță nesfirșite toaste în memoria Marelui Elector, care le-a dat un generos refugiu, libertatea cultului lor și o nouă patrie. Tînăr de optsprezece ani, am luat parte la aceste agape, și inima mea s'a înfierbîntat în fața acestor bărbați de bine, cari trimeteau o neștearsă aducere aminte vechii lor patrii, dar totdeodată aveau conștiința de ce datorau patriei nouă.

După un an, am fost strămutați în casa și sub priveghierea unui alt om distins, pastorul Ionas, discipolul favorit al marelui teolog Schleiermacher și editorul operelor acestui spirit înalt al bisericii protestante. Pastorul Ionas era un bărbat distins; el avea deja un nume bine văzut și era încuscrit cu familia lui Huffeland, autorul *Macrobioticei sau arta de a trăi mult*, și cu familia comitelui Schwerrin, urmaș al marelui Feldmareșal al lui Frederic cel Mare. În casa sa se aduna societatea cea mai aleasă, și din noblețe, și din bur-

ghezime, care de pe atuncea luase un loc însemnat în Germania, punându-se în fruntea ideilor naționale și a reformelor sociale cari se răspîndise în toată Germania. Steagul lor era înainte de toate -Unirea patriei germane.

Consilierul de stat Alexandru Sturdza, coleg al lui Capodistria, cu carele lucrase mult la Petersburg pentru emanciparea Eladei, rudă a lui Mihail Sturdza și după a căruia recomandățiune noi furăm încredințați pastorului Ionas, — în timpul petrecerii sale în Berlin, și aceasta era mai neîntreruptă, -- era unul din vizitatorii cei mai deși ai casei pastorului. El priveghia de aproape studiile noastre, ba devenea chiar profesorul nostru de religiune. Sub dictarea lui am scris în limba franceză „*Etudes historiques, chrétiennes et morales*“, pe cari le-am tipărit apoi în Iași și s'au tradus și în limbele română, greacă și rusă.

Acestei societăți datoresc desvoltarea micii mele inteligențe și amorul pentru tot ce este frumos și mare în viața omului.

Intrat apoi student la universitate, am avut de mari dascăli pe Gans, profesor de dreptul

natural, care era de o elocuență atît de mare, de un liberalism în idei atît de larg, încît din toate părțile Germaniei, și chiar din alte țări, alergau cu miile studenții ca să-i asculte vorbirea și elocuența sa dulce ca o melodie; astfel încît au trebuit a se abate părții la două săli pentru a lărgi sala unde el predica știința tinerei generațiuni germane.

Am avut de dascăl pe Leopold de Ranke (1795—1886), marele istoric, căruia, cu ocazia jubileului său de 60 de ani de profesorat, ajuns la adînci bătrînețe, am avut și eu onoarea a-i adresa acum cîtiva ani, 20 Februarie 1877, felicitările mele, felicitările întîiului său student român dela Universitatea din Berlin.

Am avut fericirea de a avea de dascăl pe marele Savigny, celebrul profesor de dreptul roman, celebrul ministru de justiție și unul din fiii cei mai distinși ai coloniei franceze din Berlin.

În saloanele d-lui de Savigny am fost prezentat și lui Alexandru Humboldt (1769-1859), carele îmi arăta în general un deosebit interes pentru țările române, atît de necunoscute pe atunci, încît nici numele de *Români* nu se știa. De aceasta în adevăr nu trebuie să ne

mirăm, cînd însuși în Moldova și în Muntenia numele de *Român* nu era întrebuintat, înlocuit fiind prin numele provincial de *Moldovean* și *Muntean*. Bătrînul Asachi, toată viața lui, n'a putut găsi potrivita terminățiune franceză la cuvîntul *Român*, vorbind și scriind „les *Roumounis*“. Să-mi fie permis a-mi face un merit, afirmînd că eu cel întîiu am întrebuintat în limba franceză cuvintele de *Roumain* și de *Roumanie*. La Berlin, pe timpul petrecerii mele, și chiar în saloanele culte, mai tot așa de puțin cunoscut era și numele de *Moldauer* sau *Wallache*. Mie mi se zicea *der schwarze Grieche*, pentru că aveam părul negru și pe atuncea Berlinul era încă un oraș cu totul și exclusiv al Germaniei de Nord, unde predominau mai cu deosebire figurile blonde.

Alexandru Humboldt, spirit eminent ceretător, îmi arată o deosebită dorință de a cunoaște în ce constă literatura noastră și în deosebi m'a întrebat despre soarta și caracteristica țiganilor noștri. Spre a-i satisface curiozitatea eu am scris în limba germană o scurtă privire asupra micii noastre literaturi de pe atuncea, pe care am publicat-o în *Lehmann's Magazin*

for die Litteratur des Auslandes. Tot pentru Humboldt, am publicat apoi o broșură în limba franceză, *Esquisse sur l'histoire, les mœurs et la langue des Çigains* (Berlin, Behr, 1837), în prefața căreia chemam luarea aminte a filantropilor asupra acestui nenorocit popor sclav în țara mea, în sînul Europei civilizate, și tractat ca lucru prin înseși legile țării noastre.

Vacanțele le petreceam ordinar în Pomeania la Schwienemünde, pe atuncea un mic vrășel pe țărmurile mării, sau la Hehringsdorf, sat mic tot pe țărmul mării și recomandat mai întîi de Wilibald Alexis (1798—1871), celebrul romancier, și care, deși eu nu aveam decât douăzeci de ani, mă luă în strînsă amicie. Hehringsdorf astăzi este devenit orașul balnear mare și cel mai frecventat al Germaniei de Nord. Cu Wilibald Alexis, am vizitat pe jos insula Rügen, castelul Putbus al familiei princiare Malte-Putbus, pădurile misterioase ale vechii zeități vende Hertha și cetatea de pămînt Arkona, punctul cel mai septentrional al Germaniei, care seamănă mult cu cetățile noastre de pămînt, movila Răbîiei de atea dela Adjud și atîtea altele.

Wilibald Alexis, în plimbările noastre, mă iniția la marea lucrare ce se opera pe atunci în Germania, atît în privința unității politice, cît și în privința aspirațiilor și sforțărilor burghezimii de a intra în viața politică care pînă atunci aparținea mai cu deosebire nobilimii. El mai întîi îmi da amănunțit asupra marelui reforme care se făcuse în Prusia, adică emanciparea și împrumietărea țărănilor prusieni, operată în timpul Regelui Frederic Wilhelm III (1797—1840) de către marii săi miniștri, Stein (1757—1831) și Hardenberg (1750—1822), reformă care a însuflețit și a îmbărbătit națiunea prusiană spre a scutura jugul francez, care, după bătălia de la Iena (1806), apăsa grumazii poporului german. Pastorul Ionas completează învățătură mea în privința marelui reforme; el puse în mîinile mele înseși actele marilor legiuiri, proclamațiilor și reformelor lui Frederic Wilhelm III și cu deosebire edictul din 14 Septembrie 1811, care s'a aplicat pe toată suprafața statului Prusiei, desființînd claca și orice alte servicii către stăpînii de moșii și prefăcînd în proprietate absolută în mîna ț

ranilor ogoarele țărănești, cu despăgubire în bani odată răspunși, sau prin rentă perpetuă, ori prin înapoierea unei părți de pământ. Pastorul Ionas mă făcù cunoscut și cu memoriul compus de Principele Hardenberg la Riga în 1812. Prin acest act important marele ministru arăta Regelui necesitatea prefacerii chiar din temelie a organizației de atunci a Statului prusian, pentru a-i da o nouă viață prin înlăturarea a tot ce era slab în el și prin deșteptarea de puteri nouă.

Iată cum el înțelege această reformă:

„Statul care s'ar noroci a înțelege adevăratul spirit al timpului și, prin înțelepciunea guvernului său, ar lua parte la acel plan universal, fără să aibă nevoie de comoțiuni violente, ar avea neapărat mari preferințe, și membrii săi ar trebui să binecuvinteze îngrijirea care ar lucra pentru dânșii într'un chip atît de binefăcător. Fără putere au fost toate acele piedeci cari s'au opus torentului revoluțiunii, pentru că *slăbiciunea*, interesul egoist și ideile neîntemeiate le-au dirijat fără nicio chibzuială. Gîndirea nebunească că chipul cel mai bun de a combate revoluțiunea ar fi de

a se ținea de cele vechi și de a prigonî cu toată asprimea principiile și ideile izvorîte din ea, n'a avut alt rezultat decît că a dezvoltat revoluțiunea și i-a dat o întindere din ce în ce mai mare. O revoluțiune în bunul simț, o revoluțiune care ar avea de scop *marea civilizare a omenirii* făcută prin înțelepciunea guvernului și nu prin *impulsiuni violente*, cu atît mai mult ar trebui să fie privită ca țintă și ca principii povățuitoare. *Principii democratice într'un guvern monarhic se par a fi pentru Prusia formele cele mai potrivite*“.

Mai jos Hardenberg recomandă pentru organizațiunea dinnăuntru cea mai mare libertate și egalitate de drepturi între membrii Statului, regulate după principiul înțelept al unui Stat monarhic, și fiecare post în Stat, fără excepțiune, să nu se mai păstreze cătărei sau cutărei clase, ci să se deschiză numai meritului din or'ce clasă.

Mai apoi sfîrșește:

„Clasa cea mai numeroasă, cea mai importantă, acea care pînă acum s'a neglijat și s'a împilat mai mult, ar trebui cu preferință să

fie un obiect al neadormitei îngrijiri a ocîrmuirii, și a se desființa prin o lege scurtă, bună și grabnică, toată servitudinea“.

Și ca soluțiune se propune:

„Concesiunea și statornicia pămînturilor țărănești ca liberă proprietate a țăranilor, cu despăgubirea stăpînilor de moșii, și așa a se ajunge la desființarea legămintelor între stăpînii de moșii și între țărani!“

În una din vacanțele de vară comitele Schwerin îmi dădù ospitalitatea în Schwerinsburg, vechiul castel al strămoșului său Feldmareșalul lui Frederic cel Mare, comitele Schwerin. Acolo sub ochii mei văzui aplicarea legii de emancipațiune făcută cu 25 de ani înainte. Am văzut pămînturile emancipate, unele rămase în stăpînirea vechilor proprietari de moșii, altele trecute vechilor servi deveniți proprietari. Am văzut satul vechiu al foștilor clăcași, Alt-Schwerin, și satul nou clădit după emancipare, Neu-Schwerin.

Straniu lucru! Legea proprietății din Prusia avea mare asemănare cu condițiunile proprietății rurale din țările române. Principiul ce se găsește în vechia noastră legislațiune,

pentru a se da țăranului spre cultivare pînă la două treimi din întinderea moșiilor, iar o treime se rezerva în seama stăpînului, exista și în Prusia.

Aici am de adăogit că acest comite Schwe-
rin, care îmi dăduse ospitalitatea în castelul său,
deveni mai tîrziu și în mai multe rînduri un
membru important în *partidul liberal* și chiar
și ministru de mai multe ori, în anii de mare
luptă pentru Germania, între 1848—1862.

Tot în timpul petrecerii mele în Berlin,
prin camaradul meu de studii, fiul cunoscu-
tului istoric Kohlrausch, am fost prezentat
ducesei de Cumberland, sora și Egeria Re-
gelui Frederic Wilhelm III, și curînd ajun-
sei în intimitatea Principelui Gheorghe, fiul
Ducelui de Cumberland, carele, după suirea
pe tron a bătrînului Duce de Cumberland,
deveni principe regal, mai tîrziu însuși rege
de Hanovra sub numele de Gheorghe V și în
fine detronat de către însuși vărul său, Wil-
helm I (1866).

Mulțămită contactului meu cu atîția băr-
bați însemnați ai Germaniei și primit în cer-

curile politice din Berlin, am avut fericita ocaziune și putința de a-mi îmbogăți mintea cu ideile reformatrice ce atunci inspirau înaltele inteligențe ale Germaniei. Da, Universității din Berlin, a doua mea mamă, Universității Fredericia Wilhelma; da, exemplul ce mi-a dat amorul pentru patria germană și pe care l-am găsit în toate păturile societății germane, fie nobile, fie burgheză, datoresc eu amorul pentru patria română și *spiritul liberal* care m'a însuflețit în toate actele vieții mele.

În lungile mele lupte și lucrări, în prigo-nirile înverșunate, cari nu o dată s'au încercat de a mă zdrobi, pururea am avut înaintea ochilor mei acele frumoase cuvinte pe cari, în memoriul său către rege, le arată Principele Hardenberg ca puternicul mijloc de a realța caracterul și bărbăția poporului german pentru desrobirea sa de jugul străin, pentru ridicarea și mărimea Germaniei: „Principii democratice într'un guvern monarhic!”

Binevoitorii mei ascultători nu creadă cum că aceste cuvinte cari le zic sînt complimente

de curtezan adresate unui Hohenzollern, astăzi Rege al României.

Toată viața mea, și tânăr, și în vîrsta coaptă, am mărturisit în mai multe rînduri, că culturii germane, că Universității din Berlin, că societății germane, bărbaților și marilor patrioți cari au operat realțarea și unitatea Germaniei, datoresc în mare parte tot ce am devenit în țara mea, și că la focul patriotismului german s'a aprins *făclia patriotismului meu român!*

În anul 1864, cînd toți Români erau de parte încă de a gîndi la chiemarea tînărului Principe german, Carol de Hohenzollern, pe tronul României, în mijlocul luptelor noastre pentru reformele politice și sociale ce se operau atunci, cînd România era frămîntată prin greaua cestiune rurală, — în ședința Camerei din 1 Iunie 1864, eu am reprodus o parte din cele mai sus expuse privitoare la reformele agrare operate în Prusia în anii 1807—1812; pe aceste date m'am întemeiat spre a răspunde primului ministru al României-Unite, carele combătea cu un talent demn de o cauză

mai dreaptă, proiectul liberalilor pentru emanciparea și împrăștierea țăranilor.

Aducîndu-mi pururea amînte cuvintele Principelui Hardenberg „monarhia întemeiată pe instituțiuni democratice“, m'am reîntors în țară la 1838 cu angajamentul, și l-am ținut cu întreaga mea generațiune, de a face din țara mea o monarhie întemeiată pe baze democratice, lucrînd la desființarea robiei țăganilor, la proclamarea egalității de drepturi și îndatoriri pentru toate clasele întregii națiuni române, la emanciparea clăcașilor și la deplina lor împrăștiere pe pămînturile stăpînite de țărani în seculi întregi, stropite cu sudoarea și sîngele lor. Și Dumnezeu, bun și milostiv, mi-a prelungit viața mea în desul ca să pot ori asista, ori împreună lucra la săvîrșirea acestor trei mari reforme, și astăzi a mă bucura, la bătrînețe, de rodul sămînței depusă de noi în tinerețele noastre în mînosul pămînt al mumei patrie!

Rog pe Maiestatele Voastre, rog pe ascultători să-mi ierte aceste *prolegomena*, această digresiune ce am făcut-o înainte de a intra

în materie. Bătrînii iubesc, o mai zic, a spune fapte din tinerețea lor!

Intrînd în materie, voiu desfășura trei date mari din istoria contemporană a renașterii României, trei reforme radicale săvîrșite sub ochii noștri *et quorum pars parva fui*.

Aceste sînt:

I. Desrobirea țiganilor;

II. Oborîrea pronomiilor și privilegiilor de naștere și de castă și proclamarea egalității politice și civile pentru toți fi României;

III. Emanciparea țăranilor.

Desrobirea țiganilor

Contemporanii mei își aduc aminte, și aci am ca martor pe mai junele meu contemporan, pe colegul meu Alexandru Papadopol-Calimach, își aduc aminte ce erau Țigani, sînt acum 50 de ani, chiar atunci cînd razele civilizațiunii moderne îmblînzise moravurile în toate societățile Europei și cînd sclavia nu mai avea domiciliu decît în Rusia și din nenorocire și în România.

Legea țării tracta pe țigani de lucru, vîndut și cumpărat ca lucru, deși prin deriziune numărul sau individul se califica de *suflet*: Am atîtea *suflete de țigani*, am vîndut și am cumpărat atîtea *suflete de țigani*; în realitate, și mai ales stăpînii cari aveau puțini țigani, îi tractau mai rău chiar decît prescripțiunile legii.

Chiar pe ulițele orașului Iași, în tinerețele mele, am văzut ființe omenеști purtînd lanțuri la mîni sau la picioare, ba unii chiar coarne de fier aninate de frunte și legate prin colane împrejurul gîtului. Bătăi crude, osîndiri la foame și la fum, închidere în închisori particulare, aruncați goi în zăpadă sau în rîuri înghețate: iată soarta nenorociților țigani! Apoi disprețul pentru sfințenia și legăturile de familie. Femeia luată dela bărbat, fata răpită dela părinți, copiii ruți dela sînul născătorilor lor și răsleți, și despărțiți unii de alții, și vînduți ca vitele la deosebiți cumpărători în cele patru colțuri ale României. Nici umanitatea, nici religiunea, nici legea civilă nu aveau oerotire pentru aceste nenorocite ființe; era un spectacol grozav, strigător la cer. De aceea, povățuiți de spiritul secolului, de legile omenirii, un număr de boeri bătrîni și tineri au întreprins de a spăla patria lor de rușinea sclaviei.

Înainte ca cestiunea desrobirii Țiganilor să fie intrat în consiliile, în planurile de reformă ale ocîrmuitorilor, ea a început a se agita prin însăși inițiativa parțială a stăpînilor de

țigani. Mulți din aceștia, și numărul lor din zi în zi sporea, ori în viață ori mai ales la moarte, își desrobeau, își iertau țiganii. Întrebuințez cuvântul de *ertare*, pe care îl găsim în toate actele de desrobire; dar reforma era prea grea, ea jicnea prea multe interese ca să se poată opera cu înlesnire.

Erau *țiganii domnești* și foarte mulți; aceștia constituiau un venit mare în budgetul Statului; erau *țiganii mânăstirești* și ai așezămintelor publice ale căroră servicii intrau în trebuințele zilnice ale acestor comunități; erau, în fine, țiganii particulari, *țiganii boerești*, cari constituiau personalul de servitori în curțile boerești, bucătari, vizitii, rîndași, feciori în casă, slujnice, bucătărese, cusătorite. Boerii cei bogați aveau chiar capele de muzici sau tarafe de lăutari. Toate aceste funcțiuni se exercitau de țigani; desrobirea lor era dar combătută de trebuințele zilnice și casnice ale vieții familiilor; de aceea emanciparea nu s'a putut face decît treptat și sub două domnii, atît în Moldova cît și în Muntenia.

Întîia lovire care s'a dat sclaviei a fost

legea emancipării țiganilor Statului și a mî-năstirilor. Desrobirea s'a făcut mai întîi în Moldova de către Domnul Mihail Sturdza prin două legi din 31 Ianuarie 1844, iar în Țara Românească de către Domnul Alexandru Ghica prin o lege din 1845.

Această emancipare, deși parțială, era ho-tărîtoare și pentru emanciparea țiganilor par-ticulari rămași încă în sclavie. Toate mințile prevăzătoare au înțeles că ora ștergerii sclaviei de pe pămîntul românesc sosise și că des-robirea țiganilor particulari nu mai era decît o cestiune de timp. Un strigăt de bucurie a izbuenit în inima tuturor oamenilor luminați. Ochii atît ai emancipaților cît și ai acelor reținuți încă în fiarele sclaviei, dar însufle-țiți de o dreaptă speranță, au vărsat șiroaie de lacrimi, și numele emancipatorilor Mihail Sturdza și Alexandru Ghica mulți ani au resunat sub bolta cerească. Noi, tinerii din Moldova, — vorbesc numai de acei cu cari împreună am lucrat, — uitarăm în acea zi lupta înverșunată ce făceam guvernului lui Mihail Sturdza, pentru abuzurile sale, pentru lipsa mai ales de or'ce justiție în țară; ne-am

adunat plini de entusiasm, hotărînd și hotărîți de a arăta Domnului că în fața unui act mare, junimea română știa gîndi și lucra înalt și bine! O deputațiune de tineri, între cari se aflau Costache Negri, Vasile Alecsandri, Costache Rolla, D. Rallet, P. Mavrogheni și alți atîți și a cărei orator fusei ales eu, se prezentă Domnului spre a-i exprima recunoștința tinerei generațiuni. Mihail Sturdza în acea zi și-a adus aminte că și el a fost tînăr și că era omul cel mai luminat al țării; el ne exprimă recunoștința sa, declarînd că în noi vedea viitorul țării, că nouă aparținea de a face din Moldova și Valahia o țară civilizată și o societate europeană, și că stăruințele lui erau de a ne pregăti acest viitor. *Foaia științifică și literară*, redactată de mine, tipări un număr extraordinar din 6 Fevruarie 1844, în culoare verde, culoarea speranței, în care, în proză și în versuri, se cîntă marea reformă.

Țiganii particulari, cu toată lovirea dată selaviei, au mai urmat a-și purta lanțurile, deși mult ușurate prin ideile noi și prin îmblînzirea moravurilor, pînă la căderea Dom-

nilor reglementari în 1848. În București, prin marea proclamațiune revoluționară din 11 Iunie 1848, țiganii auziră cuvîntul armonios al libertății, ei deveneau cetățeni liberi; iată ce se zicea în acea proclamațiune: „Poporul român leapădă de pe sine neomenia și rușinea de a ținea robi, și declară libertatea țiganilor particulari. Cei ce au suferit pînă acum rușinea păcatului de a avea robi sînt iertați de Poporul român; iar Patria, ca o mamă bună, din vistieria sa va despăgubi pe or'cine va reclama că a avut pagubă din această faptă creștinească“.

Dar curînd revoluțiunea, măreța revoluțiune, toate marile reforme, fură călcate și zdrobite prin potcoavele cailor armatelor cotropitoare, și nenorociții emancipați fură din nou lănțuiți; dar sămînța era aruncată și curînd ea trebuì să-și poarte roadele sale. Tînăra generațiune a Moldovei nu înceta a cere desrobirea robilor particulari, atît în țară cît și prin felurite broșuri ce le publica în străinătate: așa de exemplu, între alții, Alexandru Papadopol-Calimach scria, la 1855, pentru emanciparea țiganilor articolele sale, pu-

blicate în Iași, în *Foiletonul Zimbrului*, din Februarie 1856. „Un popor care păstrează robia, scrie el, merită să fie așezat în rîndul popoarelor osîndite!“

Domnul Grigore Ghica al Moldovei, înainte de a depune frînele guvernului, după dispozițiunile tractatului dela Paris, vroi să-și încoroneze domnia prin acte mari. Între acestea figură și ultima lovire dată selaviei, desrobirea țiganilor particulari. Consilierii tronului, miniștrii, erau luați dintre tineri, din pleiada acelor cari din Unire și democratizarea țărilor române făcuseră programa vieței lor. Ministru de finanțe era Petru Mavrogheni; el și eu furăm însărcinați de Domn cu redacțiunea proiectului de lege; el fu votat, putem zice, în unanimitate și cu entusiasm de către Divanul ad-hoc, care, pe atunci, în urma tractatului nefast dela Balta-Liman, devenise simulacrul Adunărilor legiuitoare desființate în 1848.

Entusiasmul Divanului ad-hoc era numai înainte mergătorul entusiasmului general ce pe atunci insufla toată România pentru viitoarea sa renaștere. Dovadă sutele de pro-

prietari cari au respins or'ce despăgubire acordată lor de legiuirea emancipatoare. Numele acestora au fost publicate și aparține iubitului nostru coleg, zelosul nostru cercetător și colecționator, d. Dimitrie Sturdza, să ne înprospăteze memoīiei și istoriei contemporane numele acelora cari, prin o generoasă renunțare, au expiat păcatele lor și ale părinților lor de a fi fost ani lungi stăpîni pe suflete de țigani.

Cu o mică mîndrie de moldovean, să-mi fie permis de a spune că, atît legea privitoare la emanciparea țiganilor mînăstirești și ai Statului, cît și acea privitoare la emanciparea țiganilor particulari, s'a votat mai întîi în Moldova; și anume cea dintîi în Iași în 31 Ianuarie 1844, iar în București în 1847; cea de a doua în Iași la 10 Decembrie 1855 și în București la 8 Februarie 1856.

Reforma emancipatrice a avut în curînd efectele sale salutare: afară de țiganii lăieși, cari încă trăiesc în parte sub șatră, și afară de ursari, cari fac încă meseria de a domestici fiarele sălbatice, dar totuși se dau lucrului pămîntului, mai toți astăzi din celelalte clase

de țigani s'au contopit în masa națiunii, și ei nu se mai cunosc decît prin fața lor smolită și asiatică și prin vivacitatea imaginațiunii lor; altmintrelea noi îi găsim în toate clasele societății noastre.

Deși dela proclamarea emancipațiunii nu sînt încă îndepliniți 50 de ani, țiganii ne-au dat industriași, artiști, ofițeri distinși, buni administratori, medici și chiar oratori parlamentari.

Mă opresc aci.

Sînt sigur că părinții noștri, dacă s'ar scula din mormînt, văzînd progresele ce au făcut sufletele țigănești emancipate de dînșii, nu s'ar căi de reforma umanitară proclamată de ei.

II

Oborîrea pronomiilor și privilegiilor de naștere și de castă și proclamarea egalității politice și civile pentru toți fiii României

Sclavia neagră s'a desființat este acum aproape de jumătate de secol, *sclavia albă* însă a mai durat încă zecimi de ani; ea nu a luat sfîrșit decît la 1864.

Dar, înainte de a desvăli contemporanilor mei luptele și împotrivirile la cari a luat parte generațiunea mea, pînă ce prin tăierea nodului gordian am putut, în fine, întemeia și în România *brațe libere și proprietate liberă*, să-mi fie iertat de a mă ocupa de o altă dată nu mai puțin memorabilă, de o ro-

formă nu mai puțin însemnată în istoria civilizațiunii României; voiesc a vă vorbi de ziua din 29 Octombre, cînd, de asemenea cu ziua din 4 August 1789, zi memorabilă în istoria Franciei, am proclamat în România desființarea privilegiilor de naștere și de castă, desființarea *pronomiilor boierești* și înlocuirea lor prin egalitate politică și civilă a tuturor Românilor.

Sîntem prea aproape de epoca marei reforme, pentru ca chiar tînăra generațiune de astăzi să nu cunoască cel puțin în trăsături generale constituțiunea de privilegiuri și deosebirea de clase care funcționa în România înaintea anului 1857.

După legea vechie a țării, în adevăr, fiecare Român putea deveni boer, dar încet încet se creă în țările române un patriciat, o aristocrație *sui generis*, care își căuta din ce în ce mai mult asimilarea cu nobilimea din țările vecine, Ungaria și Polonia. Ocîrmuirea țării se încredința, pot zice, numai unui număr restrîns de familii boierești, cari, ori se trăgeau din persoane ce purtau rangurile de

protipendadă, ori înșiși erau investiți cu aceste ranguri.

Sub nume de *Protipendadă* se înțelegea cele întâi cinci ranguri din *Arhondologia boerească*, adică: Marele Ban, Marele Logofăt, Marele Vornic, Marele Vistiar, și Marele Spătar, în *Muntenia*; Marele Logofăt, Marele Vornic, Marele Vistiar, Marele Hatman și Marele Postelnic, în *Moldova*. Aceștia constituiau consiliul ocîrmuitor; ei avea apoi fiecare departamentul său, deosebit mai compunea apoi și divanul judecător în ultima instanță. Celelalte trepte boerești compuneau boerii de starea a doua; aceștia ocupau serviciile de a doua mîină, dar rareori puteau să ajungă la treapta de consilieri ai Domnului său de judecători divaniști.

Regulamentul organic desființase *de jure* această deosebire, însă de fapt ea tot se menținù, și mai ales în *Moldova*.

Boerii mari și mici erau apoi scutiți de plata tuturor dărilor, atît pentru persoana lor cît și pentru imobilele lor; mai aveau dreptul de a scuti de dările publice un nu-

măr de contribuabili, aceștia sub nume de „scutelnici“, „poslușnici“, „chrisovoliți“, etc. Privilegiile lor nu se opreau aci: mulți din ei aveau dreptul de a primi dela ocnele Statului cantități mari de sare, alții aveau drepturi de a scuti de plata vămii obiectele ce aduceau din străinătate pentru trebuința lor. M'aș întinde prea departe dacă aș enumera cu deamănuntul toate privilegiile, favorurile, scutiirile, de cari se bucurau clasele boierești.

Rareori un plebeian putea să străbată zidurile cetății în care sta închisă boerimea Moldovei și a Țării Românești. În Muntenia o singură dată un Vilara, fiu de simplu negustor, a putut străbate incinta de fer a aristocrației și a ajunge Vistiar Mare; în Moldova cu greu am putea găsi un al doilea caz; căci, în fapt, mai mult decît în drept, puterea boerimii era mai mare în Moldova. Un om din popor, un negustor, or' cît de bogat ar fi fost, cu greu s'ar fi putut pune în fața unui boer, chiar cu ocaziunea dărilor în licitație a veniturilor Statului sau a bunurilor mîăstirești.

În Domnia lui Mihail Sturdza, în tine-

rețele mele, am văzut la mai multe licitațiuni cum boerii împărțiți pe județe luau, fără concurență, moșiile mînăstirești și apoi cu prețuri îndoite le subarendau la acei cari din agricultură își făceau meseria vieții lor. Mi se pare că și în Țara Românească lucrurile se petreceau cam tot așa; cel puțin și astăzi se citează numele cîtorva boeri, cari, chiar pe timpul Domnilor Alexandru Ghica și Bibescu, își asiguraseră monopolul luării în arendă a moșiilor Statului și a mînăstirilor. Aceasta era *banda neagră boerească*, care, cînd privilegiile boerești au fost oborîte, a fost înlocuită prin *banda neagră plebeiană*, fără concursul căreia, mai pînă în zilele noastre, la licitațiile publice nu se putea lua o singură moșie în arendă.

După ce tinerimea română începù a se adăpa de ideile egalitare și civilizatrice ale marei revoluțiuni franceze. această stare de lucruri nu mai putù dura. Cînd în București revoluțiunea dela 1848 puse sfîrșit domniei lui G. Bibescu, unul din articolii manifestului guvernului provizoriu declara: „Ega-

litatea drepturilor politice și contribuțiunea generală la dările și sarcinile Statului,“ precum tot acest mare act declara emanciparea clăcașilor, făcuți proprietari prin despăgubire, și desrobirea Țiganilor iarăși prin despăgubire. Dar marea reformă fu înnădușită odată cu înnădușirea revoluțiunii, și regimul de privilegii, de scutiri, de favoruri redeveni o stare legală în Principate odată cu orînduirea Domnilor timpurari, numiți de Poartă și de Rusia, în conformitate cu convențiunea dela Balta-Liman.

Însă acest arbor secular al privilegiilor își primise o lovitură de moarte după care nu se mai putu îndrepta. Arborele desrădăcinat trebuia să cadă, și el și căzu priu votul dat de Adunarea-mumă în ziua de 29 Octomvrie 1857, care apoi fu ratificat de Europa întreagă prin art. 46 al Convențiunii dela Paris. Votul din 29 Octomvrie 1857 are o prea mare importanță în istoria civilizațiunii moderne a României, ziua în care s'a dat acest vot ocupă un loc prea mare în viața bătrînei generațiuni care a așternut bazele renașterii României, — pentru ea să nu am

de plăcută datorie de a îmborsăta tinerei generațiuni memorabilul vot dat în unanimitate și cuprinzînd pe înșiși reprezentanții regimului privilegiilor, vot care a democratizat deapururea societatea română.

Și aicea, cîteva cuvinte spre a explica cum acest vot s'a dat de Adunarea-mumă din Iași și nu de acea din București.

Congresul din Paris, Puterile, după propunerile Lordului Clarendon, a hotărît că populațiunile din Principatele Române vor fi consultate asupra viitoareii organizațiuni a patriei lor. Un volum întreg n'ar ajunge spre a descrie toate împrejurările, greutățile și conflictele prin cari am trecut pentru ca să ajungem la alegerea și convocarea Adunărilor-mume din Iași și din București. Nu voiu îndeplini această sarcină astăzi; ea n'ar intra în mărginile strîmte ale unei conferințe; voiu notă numai că Adunările-mume de abia întrunite au dat o direcțiune cu totul opusă activității lor.

Adunarea din București s'a mărginit numai a se rostî, în privința organizațiunii politice a țărilor române, zicînd ea principiu,

și poate că avea cuvînt, că de vreme ce Europa deja recunoscuse țărilor române deplina autonomie, apoi Europa nu avea misiune de a interveni în organizațiunea dinnăuntru a statelor române. Adunarea din București proclamă numai bazele organizațiunii politice, adică cunoscutele pe atunci patru sau cinci puncte:

- a) Autonomia Principatelor,
- b) Unirea lor,
- c) Un Principe străin în capul noului Stat,
- d) Neutralitatea țării și
- e) Un guvern reprezentativ constituțional.

Aceste puncte odată recunoscute de Europa, aparțineau națiunii române, din nou convocate, a se rosti asupra tuturor cestiunilor privitoare la organizațiunea dinnăuntru.

Adunarea-mumă din Iași n'a urmat tot așa. Noi, reprezentanții moldoveni, în privința dorințelor noastre pentru organizațiunea politică a statului român, am urmat pe frații noștri reprezentanții Munteniei: și noi am cerut recunoașterea autonomiei țării, unirea lor sub un Principe străin, neutralitatea și regimul constituțional parlamentar;

linescu cetii raportul său asupra punctului VII, atingător de egalitatea înaintea legii, accesibilitatea tuturor Românilor la toate funcțiunile Statului, așezarea dreaptă și generală a contribuțiilor, supunerea tuturor la conscripțiunea militară.

Proiectul de încheiere a fost modificat prin câteva amendamente în considerante propuse de Dimitrie Rallet; apoi Adunarea, prin seculară și ședere, a adoptat în unanimitate și cu aclamație desființarea privilegiilor de clase.

Vice-Președintele Constantin Negri, felicitând adunarea pentru votul ei, a adăogat că abnegația vechilor clase privilegiate arată patriotismul care insufla adunarea, căci era un act ce avea a fi prețuit, nu numai de nație, dar și de Europa și de istorie.

Actul votat, care abătea un arbore secular, este prea important spre a nu-l reproduce împreună cu subscrierile cetățenilor cari au dat țării organizațiunea democratică de azi. Îl reproduc acii întreg precum el este publicat în No. 7 al *Buletinului ședințelor Adunării ad-hoc a Moldovei*:

„Astăzi, anul una mie opt sute cincizeci și

șapte, luna Octomvrie în douăzeci și nouă zile:

„Luînd aminte că legile unui Stat sînt sufletul său, că dela principiile cari predominesc la alcătuirea legilor atîrnă viața, puterea și propășirea națiilor;

„Luînd aminte că singurul mijloc de a vindeca rănilile, de cari pătîmește astăzi țara, este așezarea unor legiuiri înțelepte, îmbinînd datinele vechi, trebuințele de față și cererile veacului;

„Luînd aminte că respectul către legi este cea întîi condiție a trăinicieii lor;

„Că o lege atunci poate fi mai respectată, cînd, ieșită din sînul nației, va avea de o potrivă pentru toți aceeași măsură,

„Că dreptatea cere dar ca toți să fie egali dinaintea legii;

„Luînd aminte că cea mai sfîntă datorie a fiecărui este de a contribui la susținerea statului;

„Că după datinele vechi nimeni nu era scutit dela nici o îndatorire către stat,

„Că boerimea abea la 1737, prin crîsovul Domnului Mavrocordat, pentru întîia oară

s'a scutit de dajdie și alte dări către vis-terie,

„Că în urmă, sprijinind sarcinile statului mai mult numai asupra unor clase, s'a făcut împovăritoare pentru ele;

„Luînd aminte, că dela dreapta cumpănită așezare și repartiție a contribuțiilor atîrnă, nu numai prosperitatea materială a unei țări, dar în parte chiar și propășirea ei morală și intelectuală,

„Că cu dreptul este, ca în măsură cum garantează statul la toți deopotrivă toate foloasele și îndemînările, deasemenea cu toții să se supuie dărilor în proporția averii lor fără deosebire;

„Luînd aminte că darea oamenilor la oaste este o îndatorire pentru paza țării, și siguranța fiecărui cetățean;

„Că, precum oastea este menită a apăra patria comună, datori sînt cu toții deopotrivă și fără deosebire, să se supuie la con-scripția militară;

„Luînd aminte iarăși că eficacitatea legilor atîrnă dela stricta lor punere în lucrare,

„Că meritul singur fără nici un fel de altă

considerație sau distincție, trebuie în viitor să fie un titlu îndestulător pentru a putea ajunge la toate funcțiile statului,

„Că această putință trebuie a se recunoaște fiecăruia,

„Că numai prin legiuiri înțelepte și drepte, nația română poate înainta pe calea propășirii;

„Luînd în privire, în sfîrșit, că privilegiile de clase trebuie a fi desființate;

„Adunarea ad-hoc a Moldovei dorește a se adopta la viitoarea reorganizație ca principii fundamentale:

„I. Privilegiile de clase vor fi desființate în România,

„II. Egalitatea tuturor Românilor înaintea legii,

„III. Așezarea dreaptă și generală a contribuțiilor în proporție cu averea fiecăruia fără deosebire,

„IV. Supunerea tuturor la conscripția militară,

„V. Accesibilitatea pentru toți Români la funcțiunile Statului.

„Votează pentru șaptezeci și trei membri,

și anume DD: P. Sf. Sa Episcopul Nectarie Hermeziu, P. Sf. Sa Episcopul Filaret Scriban, P. Sf. Sa Episcopul Calinic Miclescu, Preacuvioșia Sa Archimandritul Neofit Scriban, Preacuvioșia Sa Archimandritul Melchisedec, Sf. Sa Economul Dimitrie Mancaș, Dimitrie Miclescu, Constantin Bădărău, Dănilă Balan, Dr. A. Fătu, Dimitrie Cozadin, Basile Mălinescu, Mihail Kogălniceanu, Iancu Docan, Gheorghe Masian, Dr. C. Vîrnav, Dimitrie Savin, Niculae Cananău, Ștefan Călin, Simion Stanciu, Sebastian Cananò, Alecu Jianu, Constantin Morțun, Gheorghe Vîrlan, Teodor sin Pavel, Dimitrie Grigoriu, Grigorie Balș, Mihail Jora, Constantin Ostahi, Dimitrie Gheorghyadi, Gheorghe Sturdza, Constantin Sturdza, Gregorie Vîrnav, Iancu Levărdă, Constantin Roset, Dimitrie Krakte, Ion a Babei, Petru Brăescu, Ion Roată, Vasile Sturdza, Alecu Teriachiu, Ioniță Hrisanti, Vasile Balaiș, Constantin Iacovaki, Lascar Catargiu, Iancu Fotea, Răducanu Sava, Alecu Cuza, Grigorie Suțu, Manolaki Costaki, Vasile Stan, Dr. Costin, Niculae Carp, Constantin Sturdza (Vaslui), Ion Olariu, Dimitrie Ghidionescu,

N. Catargiu, Nicolae Bosie, Pandelachi Croitoriu, Nicolae Iamandi, Lazar Galiardi, Iancu Cantacuzin, Grigorie Costaki, Constantin Știun, Ion Roșca, Timofti Sacalov, Dimitrie Rallet, Constantin Hurmuzaki, Petru Mavrogheni, Anastasie Panu, Constantin Rolla și Constantin Negri.

„Iar *contra* nu a fost nimeni. S'au abținut de a vota d. Dimitrie Romov. N'au fost față la votare Înalt Prea-sfinția Sa Mitropolitul și DD. Iordachi Pruncu, Vasile Nicolau.

„Conform § 79 din Regulamentul Adunării, d. Vice-Prezidentul declară că Adunarea a încuviințat“.

Sanțiunea acestui vot a dat-o Europa mai cu deosebire prin articolul 46 al Convențiunii din Paris.

Națiunea întreagă a acceptat marea reformă, și fiecare, foști domni, boeri mari, boeri mici, trepte privilegiate, au primit reforma egalitară, lepădînd chiar fără legi speciale tot ce deriva din vechiul regim, tot ce semăna chiar cu vechiul regim. Așa, fără chiar lege specială, boerii s'au desbrăcat de titlurile bizantine, cari formau *Arhondo-*

și anume DD: P. Sf. Sa Episcopul Nectarie Hermeziu, P. Sf. Sa Episcopul Filaret Scriban, P. Sf. Sa Episcopul Calinic Miclescu, Preacuvioșia Sa Archimandritul Neofit Scriban, Preacuvioșia Sa Archimandritul Melchisedec, Sf. Sa Economul Dimitrie Mancaș, Dimitrie Miclescu, Constantin Bădărău, Dănilă Balan, Dr. A. Fătu, Dimitrie Cozadin, Basile Mălinescu, Mihail Kogălniceanu, Iancu Docan, Gheorghe Masian, Dr. C. Vîrnav, Dimitrie Savin, Niculae Cananău, Ștefan Călin, Simion Stanciu, Sebastian Cananò, Alecu Jianu, Constantin Morțun, Gheorghe Vîrlan, Teodor sin Pavel, Dimitrie Grigoriu, Grigorie Balș, Mihail Jora, Constantin Ostahi, Dimitrie Gheorghidi, Gheorghe Sturdza, Constantin Sturdza, Gregorie Vîrnav, Iancu Levărdă, Constantin Roset, Dimitrie Krakte, Ion a Babei, Petru Brăescu, Ion Roată, Vasile Sturdza, Alecu Teriachiu, Ioniță Hrisanti, Vasile Balaiș, Constantin Iacovaki, Lascar Catargiu, Iancu Fotea, Răducanu Sava, Alecu Cuza, Grigorie Suțu, Manolaki Costaki, Vasile Stan, Dr. Costin, Niculae Carp, Constantin Sturdza (Vaslui), Ion Olariu, Dimitrie Ghidionescu,

N. Catargiu, Nicolae Bosie, Pandelachi Croitoriu, Nicolae Iamandi, Lazar Galiardi, Iancu Cantacuzin, Grigorie Costaki, Constantin Știun, Ion Roșca, Timofti Sacalov, Dimitrie Rallet, Constantin Hurmuzaki, Petru Mavrogheni, Anastasie Panu, Constantin Rolla și Constantin Negri.

„Iar *contra* nu a fost nimeni. S'au abținut de a vota d. Dimitrie Romov. N'au fost față la votare Înalt Prea-sfinția Sa Mitropolitul și DD. Iordachi Pruncu, Vasile Nicolau.

„Conform § 79 din Regulamentul Adunării, d. Vice-Prezidentul declară că Adunarea a încuviințat“.

Sancțiunea acestui vot a dat-o Europa mai cu deosebire prin articolul 46 al Convențiunii din Paris.

Națiunea întreagă a acceptat marea reformă, și fiecare, foști domni, boeri mari, boeri mici, trepte privilegiate, au primit reforma egalitară, lepădînd chiar fără legi speciale tot ce deriva din vechiul regim, tot ce semăna chiar cu vechiul regim. Așa, fără chiar lege specială, boerii s'au desbrăcat de titlurile bizantine, cari formau *Arhondo-*

logia română și s'au supus la dările generale către Stat.

Pentru istorie voiu aminti că numai doi boeri, foști privilegiați, s'au arătat împotrivitori marelui reforme: în Moldova, repauzatul Vornic Iordache Beldiman s'a refuzat de a plăti contribuțiunea personală, lăsînd de a i se împlini căciula pentru acoperirea acestei dări; în Țara Românească, singur repauzatul Ioan Manu a urmat a subscrie pînă la moartea sa „Ioan Manu, Mare Vornic“.

III

Emanciparea țăranilor

Vin acum la ultima și marea reformă operată de generațiunea mea: Desființarea clăcii, emanciparea brațelor și deplina împrumietărire a țăranilor pe pământurile muncite de ei.

A face istoricul cestiunii rurale în țările române este a serie însăși istoria a trei secole de impilări făcute poporului român. Tomuri întregi ar trebui spre a arăta cum Domnii români veniți din Maramureș și din Făgăraș spre a funda statele române, Moldova și Muntenia, au găsit aceste țări nu pustiri ci locuite de populațiuni sdravene, moșnașe și libere; cum acestea în cursul veacurilor și sub Domnii cei mai valoroși, drept răsplată a

lungilor lupte ce au susținut pentru apărarea și mărirea mării moșii, Patria, au fost prefăcuți în robi, lipiți pămîntului sub nume de *rumâni* și de *vecini*. Ca țărani blînzi și răbdători, aceștia au răbdat munca și iobăgia, dar pururea, la ivirea or'cărei inimi de Domn mai bune, neconțenit au sperat și au cerut dreptate.

Eruditul nostru coleg, bunul meu amic Alexandru Papadopol-Calimach, a descris două zile din istoria secolului din urmă, cari, în bolta neagră a tiraniei și a cruzimei, strălucesc ca singure două stele, ca singure două puncte luminoase, — zilele din 3 August 1746 și 6 Aprilie 1749 cînd în București și în Iași, sub un Domn fanariot, adunările cu sobor au desființat *rumânia* și *vecinătatea*.

Desrobirea *de jure* a țăranilor români s'a proclamat prin aceste două acte memorabile. Inșă *rumînii* și *vecinii* au continuat de a mai fi priviți ca țișanii, de a mai fi vînduți ca țișanii, tatăl la unul, mama la altul, fiul la un al treilea și fiica la un al patrulea cumpărător; dar țăranii, deși decretați slobozi, tot au rămas lipiți pămîntului, continuînd

a munci tot anul fără milă și cruțare moșiile boerești și mînăstirești.

În tot secolul al XVIII-lea, Statul, luînd în privire că numai țăranimea plătea dări, că numai țăranimea purta toate sarcinile publice; văzînd sărăcia și apoi chiar fugirea peste hotare a populațiunii rurale, se încearcă a regula această muncă, a pune cap nesațului proprietarilor de moșii.

O literatură întreagă formează urbariile, ponturile și așezămînturile pentru determinarea muncii, dar vreo prefacere mare nu se opera cu toată protecțiunea Domnilor și îngrijirea visternicilor de a îmbunătăți soarta materiei impozabile, singura care era chieamată a umplea lada visteriei. Forța lucrurilor era mai puternică decît chiar legiuirile domnești.

Țăranul era singurul factor, singurul venit al boerului; și nu trebuie să ne mirăm de aceasta, dacă chiar după promulgarea art. 46 din Convențiunea dela Paris, care rostea că se va proceda fără întîrziere la reviziunea legii care regulează relațiile dintre proprietarii de moșii și cultivatorii de pămînt, în vedere de a îmbunătăți soarta acestor din urmă, —

în anul 1862, în plin parlament, întâiul Prim-Ministru al României-Unite proclama tristul și durerosul adevăr că brațele țăranului constituiau capitalul proprietarilor.

Ce reformă, ce ușurare se putea face cînd Domnii aveau dinaintea lor pilda morții silnice a bătrînului Grigore Ghica Moldoveanul, căzut victimă, nu atît a protestului său patriotic contra luării Bucovinei, cît a plîngerilor și intrigilor boerilor către Poartă, pentru că Domnul patriot ușurase condițiunea muncitorilor de pămînt, regulînd și mărginind munca lor la 12 zile în cursul unui an.

Însă este cu neputință de a mă întinde asupra cestiunii rurale în trecut; voi atinge numai faptele petrecute în timpurile generațiunii mele, acele fapte la cari am asistat sau ca spectator sau ca împreună făptuitor.

Ideile de emanciparea țărănilor români nu le-am avut numai eu, culese în timpul vieții mele de student la Universitatea din Berlin; le-au avut toți junii mei contemporani, fie că ei s'au adăpat la sorginta civilizațiunii germane, fie că ei s'au nutrit de civilizațiunea franceză. Toți cîți ne-am întors în țară din

școlile străine, ne-am dat de misiune: desrobirea țăranilor de lanțurile iobăgiei, a pontului și a clăcii; constituirea proprietății mari și mici ca proprietate liberă și absolută, ca proprietatea occidentală. De aceea, or' cînd în țară sau în străinătate junimea română, în adunările sale, a fost chemată a se rosti despre reformele cari trebuiau a se introduce în România, întîia reformă, care primă pe toate celelalte, era emanciparea țăranilor.

La 1840, tinerii români din Paris ținură o întrunire, în care Costache Negri proclamă necesitatea împrumării țăranilor, ca o reformă de care atîrna însuși viitorul Statului român. În 1846, Nicolae Bălcescu a publicat în „Magazinul istoric“ lucrarea sa asupra stării sociale a muncitorului plugar în statele române, în care fiecare frază este un strigăt la cer în favoarea nenorociților asupriți. Astăzi încă această lucrare este pledoierul cel mai elocuent și cel mai veridic în favoarea mării reforme, care de abia s'a putut săvîrși în 1864. Cuvintele lui Bălcescu în curînd aveau să pună cestiunea la ordinea zilei. Toate spiritele luminate, toate inimile fierbinți își în-

sușiră soluțiunea cestiunii ca un țel nobil al activității vieții lor.

Doi ani în urmă, în 1848, revoluțiunea din București, prin proclamația sa, adresa următoarele frumoase cuvinte în favoarea țărânimii române:

„Poporul român împarte dreptatea de o potrivă la toți, și dreptatea o dă pentru toți și mai virtos pentru cei săraci. Săracii, sătenii, plugarii, hrănitorii orașelor, fiii patriei cei adevărați, ce au fost defăimați atît îndelung cu numele glorios de *Rumân*, ce au purtat toate greutățile țării prin munca lor de atîtea veacuri, au lucrat moșiile și le-au îmbunătățit, au hrănit pe strămoșii proprietarilor, pe moșii lor, pe părinții lor, pe acești proprietari înșiși, și au drept înaintea generozității proprietarilor, înaintea dreptății patriei, — își cer o părticică de pămînt îndestulă pentru hrana familiei și vitelor sale, părticică răscumpărată de atîtea veacuri cu sudorile lor. Ei o cer și Patria le-o dă, și Patria iară ca o mamă bună și dreaptă va despăgubi pe fiecare proprietar de mica părticică ce o va da săracului ce nu are pămîntul său, după strigarea

dreptății, după glasul Evangheliei, după inima cea frumoasă a Românilor, în care au aflat parte străinii în totdeauna necum frații lor, hrănitorii lor, țăria lor cea adevărată. Claca dar și acea infamă iobăgie se desființează; lucrarea la lucrul drumurilor se desființează; săteanul fără pământ se face proprietar și țărie neînvinsă celor mai avuți în folosul tuturor și în paguba nimului; visteria va despăgubi pe toți!“

În Moldova, junimea refugiata la Cernăuți formulă și ea programul său politic, economic și social sub titlul de „Dorințele partidului național din Moldova“. Redacțiunea mi-a fost încredințată mie, carele am și publicat acest act într'o broșură tipărită în Cernăuți. Iată punctul privitor la cestiunea țărănească, cum se zicea pe atunci: „Art. V. A se oborî boerescul și a se face proprietari pre toți gospodarii săteni, dîndu-se însă o dreaptă despăgubire vechilor stăpîni a pămîntului; această despăgubire și modul ei se vor hotărî de cea întîia obștească adunare....“ Pe urmă urmează, după acest punct, o lungă expunere a motivelor legale și ale necesităților economice cari

sușiră soluțiunea cestiunii ca un țel nobil al activității vieții lor.

Doi ani în urmă, în 1848, revoluțiunea din București, prin proclamația sa, adresa următoarele frumoase cuvinte în favoarea țărânimii române:

„Poporul român împarte dreptatea de o potrivă la toți, și dreptatea o dă pentru toți și mai virtos pentru cei săraci. Săracii, sătenii, plugarii, hrănitorii orașelor, fiii patriei cei adevărați, ce au fost defăimați atît îndelung cu numele glorios de *Rumân*, ce au purtat toate greutățile țării prin munca lor de atîtea veacuri, au lucrat moșiile și le-au îmbunătățit, au hrănit pe strămoșii proprietarilor, pe moșii lor, pe părinții lor, pe acești proprietari înșiși, și au drept înaintea generozității proprietarilor, înaintea dreptății patriei, — își cer o părticică de pămînt îndestulă pentru hrana familiei și vitelor sale, părticică răscumpărată de atîtea veacuri cu sudorile lor. Ei o cer și Patria le-o dă, și Patria iară ca o mamă bună și dreaptă va despăgubi pe fiecare proprietar de mica părticică ce o va da săracului ce nu are pămîntul său, după strigarea

dreptății, după glasul Evangheliei, după inima cea frumoasă a Românilor, în care au aflat parte străinii în totdeauna necum frații lor, hrănitorii lor, țăria lor cea adevărată. Claca dar și acea infamă iobăgie se desființează; lucrarea la lucrul drumurilor se desființează; săteanul fără pământ se face proprietar și țărie neînvinsă celor mai avuți în folosul tuturor și în paguba nimului; visteria va despăgubi pe toți!“

În Moldova, junimea refugiata la Cernăuți formulă și ea programul său politic, economic și social sub titlul de „Dorințele partidului național din Moldova“. Redacțiunea mi-a fost încredințată mie, carele am și publicat acest act într'o broșură tipărită în Cernăuți. Iată punctul privitor la cestiunea țărănească, cum se zicea pe atunci: „Art. V. A se oborî boerescul și a se face proprietari pre toți gospodarii săteni, dîndu-se însă o dreaptă despăgubire vechilor stăpîni a pămîntului; această despăgubire și modul ei se vor hotărî de cea întîia obștească adunare....“ Pe urmă urmează, după acest punct, o lungă expunere a motivelor legale și ale necesităților economice cari

reclamau această reformă. Această reformă a rămas numai ca o profesiune de credință a viitorului pentru partidul național; realizarea reformei a fost însă statornic urmărită de propuitorii ei în toate ocaziunile și în curs de 16 ani pînă la 1864.

Nu a fost tot așa în Țara Românească.

Îndată după proclamarea guvernului provizoriu s'a orînduit o comisiune compusă de reprezentanți ai proprietarilor mari și de deputați săteni ca să desbată amănuntele reformei și despăgubirea cuvenită proprietarilor; vice-președinte acestei comisiuni eră bătrînul Ioan Ionescu, fratele iubitului nostru coleg Nicolae Ionescu, și care astăzi îșipetrece adîncile sale bătrînețe la proprietatea sa Bradul din județul Roman.

Desbaterile acestei comisiuni publicate în „Pruncul Român“ sînt foarte instructive, și sînt dator a recunoaște că partea frumoasă și serioasă a desbaterilor nu au făcut-o proprietarii reprezentați prin d-nii Lenș, Robescu și Lahovari (nu li se spun pronumele în protocoale). Preotul Neagu, deputații săteni Bada, Ene Cojocarul și Scurtulescu, se deosibesc din

contră prin seriozitatea cuvîntului, temeinicia argumentelor și chiar elocința cu care au apărat cauza țăărănească. Un singur cuvînt n'a fost rostit propuind luarea pămînturilor lucrate de țărani fără o deplină despăgubire.

La întrebarea făcută de reprezentanții proprietarilor: cu ce țăranii, săraci cum sînt, vor putea despăgubi pe proprietari?—deputații țărani, ridicînd brațele lor înnegrite de arșița soarelui și pline de rănile muncii silnice, le-au răspuns: „Cu aceste brațe robite, noi am muncit veacuri și am purtat toate chieltuelile stăpînilor de moșii; libere, brațele noastre vor munci îndoit și fiți siguri că nu vă vom lăsa păgubași de ce dreptatea țării va hotărî să vă plătim“. Acest limbajiu în gura țăranilor, în loc de a liniști, întărită reacțiunea. Strigătele lor din zi în zi se ridicau mai tare, ele își găsiră un vinovat răsunset în tabăra dușmanilor mișcării naționale, încurajați și prin știrea că armatele turcească și rusească se apropie de hotarele României.

Locotenența Domnească slăbi înaintea acestei reacțiuni și, prin decretul său purtînd numele lui Tell, Eliad și N. Golescu, cu data

de 19 August 1848, ea suspendă ședințele comisiunii sau, mai drept vorbind, desființă însăși comisiunea. Locotenența merse mai departe: ea ordonă chiar pe cale executivă îndatorirea sătenilor de a face arăturile de toamnă!

Negreșit că această măsură era de natură a agita populațiunile rurale și a le face a-și perde încrederea în hotărârile Locotenenței Domnești, hotărâri cari purtau titlul de *Dreptate și Frăție* și erau făcute *În numele poporului român*. Locotenenții princieri se siliră a liniști spiritele prin o nouă proclamațiune ce o am sub ochi. Ea este datată din 6 Septembrie 1848, și se silește a găsi o scuză a măsurilor silnice decretate mai înainte în contra proclamațiunii din 11 Iunie, luînd ca pretext că cele mai multe moși din Țara Românească fiind date cu arendă, contracciii ar încerca pagube și ar alerga la pretenții neprecurmate. Acestea fiind cuvintele, zice decretul, ce au silit pe guvern la luarea măsurilor poruncite pînă astăzi, Locotenența socotește însă de netăgăduită datorie a sa de a da în cunoștința țării, că încă dela 11 Iunie

articolul 13 al proclamației este consfințit și clăcașii vor fi scutiți și liberi de elacă, de iobăgie, de ziua de plug și de carul de lemne, fără a mai putea nici o silă a mai întoarce la aceste îndatoriri asupritoare.

Dumnezeu să aleagă din aceste decrete contrazicătoare!

Guvernul provizoriu din București reculă dinaintea invasiunii armatelor turcești și rusești.

Revoluțiunea a fost înăbușită, și cu dînsa înăbușite au fost toate reformele proiectate. Numai generosul sînge al pompierilor eroi vărsat în dealul Spirei, a salvat onoarea Patriei în doliu. După aceea, jugul secular s'a reîntemeiat mai tare și mai crud asupra grumazilor bieților țărani, și aceasta, sub protecțiunea baionetelor străine.

Se subscrise Convențiunea dela Balta-Liman. Adunările legiuitoare se suspendară și, în locul Domnilor aleși de țară și pe viață, se numiră în Constantinopol, cu aprobațiunea Rusiei, doi Domni numai pe șapte ani, Barbu Știrbei în București și Grigorie Ghica

în Iași. În acele zile de restriște, Providența dădă însă țarilor o mângâiere prin calitățile Domnilor nou numiți. Barbu Știrbei era un bun și înțelept administrator și Grigorie Ghica era un bun patriot, o inimă generoasă aprinsă de iubirea poporului său.

După dispozițiunile luate de Curțile *suzerană* și *protectrice*, precum se zicea pe atunci, Domnii numiră două comisiuni însărcinate de a elabora nouă proiecte de reformare a relațiilor dintre proprietarii de moși și dintre cultivatorii de pământ. Aceste proiecte, odată făcute, ele fură întărite printr'un hatașerif al Sultanului și publicate apoi de către Domni în ambele Principate.

Noile legiuiri se resimțiră de agitațiunea țărănească.

În Țara Românească autorii mișcării naționale proclamaseră emanciparea țăranilor prin desființarea clăcii și înproprietărirea lor; această proclamație devenise pentru țăranii munteni o evanghelie, o legendă. Proprietarii, de altă parte, tăgăduiau țăranilor or'ce drept asupra moșiilor. Vodă Știrbei, mare proprietar, introduse dar în legiuirea sa acest din

urmă ordin de idei: tăgada țăranului a or'ce drept asupra pământului, chiar a acelor drepturi cari le erau recunoscute de secolii, recunoscute, în cele din urmă, chiar de Codul Caragea.

Țăranii fură clasificați în noua legiuire de simpli *chiriași*. La fiecare șapte ani, stăpînii aveau drept de a izgoni de pe moșie prisosul populațiunii, fără despăgubire chiar pentru casele și sădirile lor; mai rău decît în Turcia, decît în Dobrogea, unde, la intrarea lor, Români au găsit legea otomană recunoscînd ca proprietate *mülk*, adică proprietate absolută, casa și sădirile țăranilor, fie musulmani, fie creștini.

Însă aplicarea acestei legi a găsit o împotrivire hotărîtă, absolută, din partea țăranilor în toată Muntenia. Oameni de ordine ca tot d'auna, nerevoltîndu-se nicăiurea, precum veacuri a făcut și părinții lor, țăranii rezignați, dar sperînd timpuri mai bune, drept singură împotrivire au stat cu brațele încrucișate în loc de a le pune la muncă.

Această atitudine fermă a dat de gîndire și Domnului Vodă Știrbei, bun administrator

și mare gospodar; el înțelese toată gravitatea situațiunii, el lăsă dar să se realizeze acea ce însăși legiuirea sa zice, că legiuirea avea de scop numai ajungerea la săvîrșire de alcătuire sau tocmeli agricole de bună voie săvîrșite între proprietarii de moșii și între cultivatorii de pămînt. Și așa se și întîmplă: mai nicăeri noua legiuire nu fu pusă în lucrare; proprietarii se mulțumiră să li se dea de către țărani dijma din semănăturile făcute de ei, să li se lucreze cîteva pogoane ca rușfet și să li se dea cîte una sau două podvezi, iar moșia întregă rămase în folosul țăranilor.

Această reformă era departe de principiul creării micii proprietăți, proprietății absolute și individuale urmărită de generațiunea progresistă. Legea lui Vodă Știrbei crea un fel de comunism, care a îngreuiat mult aplicarea legii rurale din 1864.

N'a fost tot așa cu noua legiuire din Moldova.

Grigorie Ghica de abia instalat Domn își formă noul său minister din bărbați luați din partidul național sau partizani ai noilor

reforme și anume: Alexandru Sturdza, președinte de consiliu și ministru de interne, bărbat carele, în calitate de vistier, sub domnia lui Mihail Sturdza, s'a arătat pururea cu mare îngrijire pentru țărani ca materie impozabilă; el luă de director pe Costache Rolla; — Prințul Gheorghe Suțu la departamentul de finanțe, avînd ca director pe Ioan Silion; — Alexandru Costache Sturdza, repauzatul nostru consul general la Salonic, a fost numit postelnic, secretar de Stat; — la departamentul justiției, Petru Rosset-Bălănescu, părintele lui Neculae Rosset-Bălănescu, ministrul de externe sub Cuza-Vodă și carele m'a ajutat mult la înlăturarea piedicilor și intrigilor în contra decretării și aplicării legii rurale din 1864; Director al ministerului Justiției a fost numit Dimitrie Rallet, acela carele în 1848 a scris o întreagă literatură în contra regimului lui Mihail Sturdza și în deosebi „Plutarchul Moldovei“: — la hătmănie sau ministerul de războiu a fost numit Teodor Balș, zis tînărul, și viitorul caimacan, după retragerea din domnie a lui Grigorie Ghica, la începutul războiului turco-rusesc din 1854; — la vor-

nicia bisericească și epitropia învățaturii publice, într'alte cuvinte la Ministerul cultelor și instrucțiunii publice, a fost chemat Nicu Ghica Comăneșteanu, văr al Domnului, patriot înflăcărat, spirit înalt, partizan înfocat al reformelor sociale și care întrunea în el toate calitățile bune, fără un singur defect, ale Ghiculeștilor; — șef poliției capitalei a fost numit Petru Mavrogheni, viitorul și cel mai capabil bărbat de finanțe al României.

Cu un asemenea Domn ca Grigore Ghica Vodă și cu așa miniștrii, noua lege rurală nu putea să fie decît o lege de progres, decît o lege blîndă părintească pentru țărani. Noua legiuire consfințea drepturile seculare ale țăranilor, hotărî ca ogoarele țărănești să fie alese și stîlpite, țăranii să nu poată fi strămutați din ele; se desființă dijma și toate angariile lor. Munca datorită către stăpîinii de moșii era bine determinată. Această lege era înainte mergătoare și pregătitoare legii rurale din 1864. Dacă ea n'a produs efectele salutare cari se așteptau de bunul Domnitor, cauza trebuie căutată în a-tot-puternicia proprietarilor, în slăbiciunea guvernului, care,

prin însăși instituirea sa, era provizoriu și prin urmare, fără putere.

Iată în ce stare se găsea ajunsă cestiunea rurală, cînd Tractatul de Paris decretă că populațiunile din țările române vor fi consultate, și cînd în Adunările-mume, țăranii, pontașii, clăcașii, iobagii, veniră de luare loc alătura cu foștii Domni, cu boerii stăpîni de moșii, cu Episcopii și cu Egumenii dela mînăstiri (și aceștia erau stăpîni de moșii și adesea mai impilatori pentru țărani decît chiar boerii însărcinați cu datorii și cu numeroasă familie).

În Adunarea din Iași, cu deosebire de cea din București, cum am arătat mai sus, între alte reforme de organizație dinăuntru, a venit la ordinea zilei și chestia legii rurale.

Deputații țărani, în număr de 14, au venit în mijlocul nostru slabi, purtînd pe fruntea lor stigmatele muncii silite, și pot zice chiar goli. De pudoare pentru străini și pentru Adunarea în care ei intrau ca reprezentanți a mai mult de un milion de impilați, Unioniștii s'au grăbit a le înlesni cumpărarea de haine noi.

Țăranii moldoveni, în desbaterile Camerei ca și fiii lor în câmpiile Bulgariei, au dovedit că în vinele lor curge încă sîngele Romanilor cuceritorii lumii. Respectuoși, dar fără înjosire către nobilii lor colegi și stăpîni, însă liniștiți și fermi ei s'au arătat pururea demni, chiar cînd în față li se tăgăduiau drepturile, chiar cînd li se imputa lenea ca cauză a sărăciei lor; ei, în curînd, prin atitudinea lor, au ajuns a impune stimă chiar asupraitorilor lor. Cu drept cuvînt dar li s'a aplicat numirea de *talpa casei*, numire care eu am scris-o sub fotografia reprezentînd pe deputații pontași și pe care am trimis-o lui C. A. Rosetti. (Un exemplar din această fotografie se află încă astăzi expusă în sala de conferințe a Camerei noastre de deputați).

În marea luptă pentru Unire, deputații țărani au rezistat la toate încercările de corupțiune și promisiuni ale separatiștilor; ei au stat credincioși alături cu unioniștii. Și cînd, în ziua de 7 Octombrie 1857, în a șaptea ședință, Adunarea ad-hoc a votat, afară de două voturi, al logofătului Alecu Balș și al locoțiitorului Episcopului de Roman Hermeziu,

propunerea pentru Uniunea Principatelor prezentată de mine și cînd votul s'a proclamat de Președinte, Ioan Roată, deputatul țăranilor din județul *Putna*, a exclamat în gura mare în numele celorlalți deputați clăcași: *noi nu știm a ură, dar Dumnezeu știe a se îndura.*

În ziua de 9 Noembrie 1857, în a 16-a ședință a Adunării, repauzatul Anastasie Panu, a dat cetire propunerii locuitorilor pontășii exprimînd dorințele țăranimii. Această propunere este una din pledoariile cele mai elocinte în favoarea țăranilor; ea descrie cu litere de foc suferințele seculare ale muncitorilor; altmintrelea nu contestă nici un drept, nu cere nimic gratuit dela proprietari decît liberarea brațelor prin răscumpărarea *boerescului* (clăcii), și, prin urmare, a rămînea în mîna lor ca proprietate absolută pămîntul cultivat de ei în puterea legilor de pe atunci.

Acest act, o adevărată plîngere a unui întreg popor, ar trebui să fie citit și reproduș în întregimea lui; totuși, în vederea scurtului timp ce-mi este dat, mă voi u margini a citi concluziunea lui; iat-o:

„Suspînul, durerea noastră de toate zilele dorința cea mai mare pentru care ne rugăm zi și noapte la Dumnezeu să se îndure, este căderea boerescului; de aceea vroim să răscumpărăm și toate acele cu cari sîntem împovărați către boerii de moșii. Vroim să scăpăm, vroim să ne răscumpărăm de robia în care sîntem; vroim să ne răscumpărăm să nu mai fim ai nimănui, să fim numai ai țării și să avem și noi o țară; am îngenunchiat, am îmbrîncit cu toții; cum sîntem, nu o mai putem duce îndelung; nu voim să jicnim drepturile nimănui, dar nici al nostru să nu se întunece.

„Din buni și străbuni, noi am avut dreptul de a ne lucra pămîntul trebuitor pentru hrana noastră și a vitelor noastre, fără să ne poată nimeni alunga de pe dînsul...

„Să fie deci o adunare obștească unde să avem și noi oamenii noștri; să se cearnă și să se desbată drepturile boerilor și drepturile noastre, și ceiace o țară va găsi că sîntem datori, cu sudorile noastre vom plăti. Omul, ca să scape din robie și să fie stăpîn la casa,

vatra și ogorul său, cu tragere de inimă va lucra și se va rescumpăra“.

Aceste cuvinte, niminea azi în România nu le va găsi revoluționare și comuniste, pentru că faptele au dovedit că realizarea cererilor țăranilor, făcută în 1864, nu a scăzut valoarea proprietăților, și din contră a înzecit-o, nici a făcut din țărani despoitori comuniști ai moșiilor străine. Aceste cuvinte, repet, au stîrnit în 1857 o furtună în toată România, bine înțeles din partea stăpînilor de moșii; căci țăranii, avînd încredere și în dreptatea cauzei lor și în curajul și sprijinul energetic al apărătorilor lor, sperînd mai ales în dreptatea Europei, care-și plecase auzul la strigătele de durere ale unui întreg popor, se ținură liniștiți. Deputații lor își sfîrșiră plîngerea lor prin aceste frumoase și uimitoare cuvinte:

„..... Mîntuirea noastră, după Dumnezeu, dela sfatul Puterilor o așteptăm; ele au luat și țin sorții României în puternica lor mînă; numai ele pot împlini marea faptă de a scoate un popor din mormîntul în care a zăcut pînă acum. Biruințele cele mari, cîștigate se vor șterge de pe stîlpii cei înalți pe

cari sînt scrise; petrele se vor preface iarăși în nisip, dar învierea României, săpată adînc în inimele tuturilor Românilor, trecînd din strănepoți în strănepoți vor binecuvînta timpurilor viitoare numele întemeiătorilor unui popor“.

În toate județele proprietarii se adunară, formulară protesturi, jalbe, memorii, în vedere de a sprijini proprietatea și de a arăta ca false afirmările țăranilor. Fură unele publicate prin ziare, altele comunicate reprezentanților Puterilor străine.

Propunerea țăranilor a fost trimisă în cercetarea comitetelor proprietarilor mari și proprietarilor mici; ea a dat loc la discuțiuni înfocate, la învinovățiri teribile în contra țăranilor; și ce este mai trist și mai dureros este că acuzările cele mai violente, că refuzurile cele mai absolute de or'ce reformă în favoarea țăranilor n'au pornit din sînul comitetului proprietarilor mari cît din sînul comitetului proprietarilor mici, acei cari aveau pe părțile lor de moșie cîte 5, 10, mult 15 clăcași. Aceștia țipau mai tare decît acei cari aveau mii de fălci și sute de pontăși; precum în faptă cei dintîi, în sărăcia lor,

tractau pe clăcași mai rău (și întoemai ea pe Țigani) decît boerii bogați, în inima cărora la mulți se aflau simțiminte compătimitoare pentru soarta clăcașilor și dintre cari mulți erau în capul reformei emancipatrice. De aceea raporturile, și al comitetului proprietarilor mari și al proprietarilor mici, și majoritatea și minoritatea, nu cuprind nici o soluțiune; deslegarea cestiei, nodului gordian, se lăsa unei viitoare Adunări legislative, adică unui viitor necunoscut.

Cînd, în ziua de 18 Decemvrie, raporturile comitetelor veniră în discuțiunea întregii Adunări-mume, ad-hoc, marea sală a ședințelor adunării fu înconjurată de mii de proprietari alergați din toate unghiurile Moldovei și chiar din județele învecinate ale Munteniei. Deputații cari erau pentru o soluțiune favorabilă cererii țăranilor fură mai ales asediați și amenințați de alegătorii lor. Eu eram în Adunarea din 1857 reprezentant al proprietarilor mari din Dorohoiu. Trei zile am fost, pot zice, răstignit de către moșnașii din acel județ, aduși anume ca să-mi închiză gura de a vorbi și să-mi lege mîna de a scrie. Mi se punea

înainte că mandatul ce-mi dase nu era ca să desbat cestiunea țărănească, ca să dau țăranilor moșiile lor, ci ca să întăresc și să unesc moșia cea mare, România. Cu lacrimi dar am trebuit să mă supun și să mă abțin de or'ce soluțiune radicală; m'am mărginit a mă uni cu propunerea prezentată de Dimitrie Rallet și susținută de Vasile Sturdza, Petru Mavrogheni și alți partizani ai emancipării țăranilor, care se mărginea a proclama în principiu *desfînțarea răsplătirii prin lucru a pământului ce se dă locuitorilor după așezămintele de astăzi* și rezervarea Adunării legiuitoare viitoare de a vota o lege căreia să fie supuși și locuitorii și proprietarii, și care, desvelind aceste principii, să hotărască această chestie atît de importantă și demnitară pentru Principatele Unite.

Această socotință, pe lîngă subscriitorii de mai sus, mai cuprinde și subscrierile lui Dimitrie Miclescu, Mihail Jora și Alecu Teariachiu încă în viață, și a lui Neculae Cananău, Manolache Costache, Iancu Fotea și Costache Rolla, trecuți în cealaltă lume.

Adunarea ad-hoc — pot zice asediată — a

votat nu mai puțin decît zece propuneri; nici una din ele n'au obținut majoritate, trimițîndu-se definitivă hotărîre la viitoarea Adunare legislativă.

Rezultatul dar a fost *negativ*; un rezultat însă s'a dobîndit: despărțirea partidelor pe tărîmul chestiei rurale s'a efectuat, formîndu-se pentru întîia dată atunci în *mod definitiv* partidul liberal și partidul conservator, cînd mai înainte lumea politică din Moldova era împărțită numai pe tărîmul politic, adică partidul unionist și partidul separatist.

Cestiunea rurală a mai venit apoi în sînul Comisiunii Centrale dela Focșani; ea a dat loc la lungi și furtunoase discuțiuni între liberali și conservatori; majoritatea conservatoare a redactat, în fine, un proiect prin care țăranilor se libera brațele, dar li se smulgea bucățica de pămînt muncită de ei sute de ani, lăsîndu-li-se drept singură mîngăiere locuințele și cîteva prăjini de *islaz* (*imaș*). Negreșit că acea soluțiune nu era ceea ce aștepta țăranimea după atîția ani amari de răbdare, negreșit că nu corespundea la prescripțiunile

articolului 46 al Convențiunii din Paris. Țăranii însă, deși frământați de durere, rămăseră totuși liniștiți, dar de liniștea care precede furtuna, și furtuna o înteteie însăși Comisia Centrală, care, fără știrea și aprobarea puterii executive, puse de se tipări și se împărți prin sate, în mii de exemplare, proiectul nefast votat de ea.

Îndată după săvârșirea Unirii, în luna Iunie 1862, primul ministru al României Barbu Catargiu, apărătorul infocat al proprietății absolute, în posesiunea exclusivă a marilor proprietari, înfățișă proiectul de lege votat de Comisiunea Centrală. Discuțiunea asupra acestei legi, afară de timpul ce s'a întrebuintat în secțiuni, n'a reclamat mai puțin decît șapte lungi ședințe, dela 25 Maiu pînă la 6 Iunie, și ședința din 11 Iunie, cînd s'a dat votul definitiv.

Nu voiu intra în amănunțimile acestor lungi discuțiuni, pentrucă unii, și din cei mai principali, sprijinitori sau împotrivitori ai proiectului de lege elaborat de Comisiunea Centrală, sînt în viață; și, cu toată rezerva și

delicetea ce aş întrebuinţa-o, m'aş teme să nu intru în personalităţi. Îmi va fi însă permis a spune, şi a mă mândri de aceasta, că în două lungi şedinţe, şi anume în zilele de 25 Maiu şi 1 Iunie 1862, am combătut proiectul înfăţişat prin două lungi discursuri, cari, fiecare în deosebi, n'au ţinut mai puţin dela patru pînă la cinci ore. Am avut de adversar puternic, şi prin marele său talent şi prin autoritatea sa de prim-ministru, pe Barbu Catargiu, cel mai mare şi mai convins orator al conservatorilor. În vehemenţa sa, el califica discursul meu de himeră, o himeră ciudată, paradoxală, o himeră cu capul de porumbiţă, făgăduind multă blîndeţe, cu trunchiul de aspic plin de venin şi cu coada de şopîrlă măglisitoare; învinuindu-mă că am stigmatizat proprietatea cu cele mai degradatoare calomnii, cu un cuvînt am sanctificat principiile lui Proudhon care zice că proprietatea este o hoţie; că, în fine, am încheiat cerînd cu multă umilinţă a se da țăranului, ca un fel de milostenie, pămîntul ce-l cultivă astăzi.

Cînd asemenea cuvinte se rostesc de către un prim ministru ca Barbu Catargiu şi într'o

adunare ca cea din 1862, în care erau concentrate toate forțele conservatorilor întruniți din amîndouă țările, rezultatul nu putea să fie decît acel prevăzut.

În 11 Iunie, aniversarea revoluției din 1848, și două zile numai după moartea funestă a lui Barbu Catargiu, ucis la ușile Parlamentului prin o mîină criminală, din nenorocire rămasă necunoscută pînă astăzi,—majoritatea adunării, speriată și indignată de o crimă fără exemplu încă în analele țărilor române, nu mai ascultă glasul dreptății, ci, împinsă de ură și de răsbunare către țărani, întru nimic solidari cu un asasinat, nici dorit, nici pregătit, nici săvîrșit de ei, — a votat ștergerea tuturor drepturilor țăranilor, luarea din mîinile lor a ogoarelor muncite de ei, dîndu-le însă drept mîngăiere, ca pămînt comunal, trei pogoane la moșii de cîmp, două pogoane la moșii de mijloc și un pogon și jumătate la moșiile de munte, și aceasta încă nu ca proprietate absolută, ci numai ca pămînt arendat cu o chirie perpetuă care urma mai tîrziu a se hotărî de către consiliul județian.

Iată tristul rezultat dobândit într'un timp care n'a ținut mai puțin decît 14 ani, dela 1848 și pînă la 1862.

Discutată a fost cestiunea în mod contradictoriu între proprietari și între țărani, în sînul Comisiunii Mixte din București la 1848; discutată a fost cestiunea în sînul Adunării-numei ad-hoc din Iași din 1857; discutată a fost cestiunea în sînul Comisiunii Centrale legislative din Focșani; discutată a fost cestiunea în prima sesiune a întîiului parlament al României-Unite; și măsura emancipatrice, deși înțeleasă de chiar adversarii ei, deși studiată, coaptă prin atîtea și atîtea lungi și variate discuțiuni, tot se amîna din comisiune în comisiune, din cameră în cameră; și țăranul român tot a rămas neclintit în speranțele sale, tot a rămas supus legilor în ființă și a urmat a fi modelul ordinei și legalității.

Că legea votată de Cameră în ziua de 11 Iunie, ca batjocură, a aniversării zilei de 11 Iunie 1848, cînd mișcarea națională din București a decretat marile principii politice și sociale reclamate de poporul român; că acea lege, zic, nu putea avea ființă, nu putea fi

aplicată; că era prin urmare moartă în însăși ziua nașterii sale;—au înțeles-o înșiși miniștrii cari au urmat ministerului lui Barbu. Cara targiu. Însuși bătrînul Arsachi, colegul și coreligionarul repauzatului ministru și urmașul său în scaunul prezidențial, n'a cutezat s'o supuie sancțiunii domnești. Tot așa a făcut și ministerul Kretzulescu, care a succedat la putere ministerul Arsachi.

Cînd, la 11 Octomvrie 1863, am fost chemat în capul noului minister, am găsit proiectul în starea în care el a fost trimis de către președintele Camerei preșidenției Consiliului de miniștri.

Negreșit că nu aș fi cerut sancțiunea domnească la un proiect ale cărui temelii eu și cu toți liberalii de or'ce nuanțe le-am combătut cu toată energia într'un șir de 16 ani neîntrerupți.

După ce în sesiunea Camerei din 1863 și 1864 am prezentat proiectele de lege comunale și județiene, secularizarea mînăstirilor închinată și neînchinată și trecerea către Stat a tuturilor moșiilor mînăstirești, reprezentînd

a patra parte din teritoriul României, — și am obținut votarea lor, pot zice, în unanimitate (ecă și de către conservatori și de către liberali), și alte legi de reforme liberale; — în A. 1864 am înfățișat, în fine, și proiectul de lege rurală, astfel precum partidul liberal l-a fost prezentat în 1862 în opozițiune cu proiectul de lege elaborat de Comisiunea Centrală; dar de aci lucrurile s'au încurecat într'un nod gordian. Numai pentru că proiectul de lege a fost prezentat și că *Monitorul* a publicat în aceeași zi cuprinderea lui, am primit un vôt de blam. Publicațiunile însă erau necesare pentru a liniști populațiunile rurale agitate de publicitatea dată proiectului de lege al Comisiunii Centrale.

Ministerul și-a dat demisia. Domnul nu a primit-o și Camera a fost prorogată pentru ziua de 2 Maiu. În această zi Adunarea, din momentul suirii la tribună a biuroului său, a declarat că nu voiește a tracta cu mine nici chestiunea rurală, nici reforma legii electorale retroiată de străini prin convențiunea din Paris.

Mă opresc aci.

Descrierea cauzelor cari au provocat lovirea de Stat din 2 Maiu, precum și consecințele acestui act afară din lege nu pot forma obiectul unei simple conferințe. Și apoi descrierea evenimentelor din 1864 ar constitui încă o istorie de actualitate, și nu cred că aș face bine dacă m'aș însărcina, cel puțin acum, cu facerea acestei istorii.

Mă voiu mărgini numai a cita ca simple fapte înfățișarea acestui proiect în desbaterea Consiliului de Stat și promulgarea sa în ziua de 14 August 1864.

Desbaterea acestei legi a ținut mai multe zile în Consiliul de Stat, prezidat de însuși Domnul. Și aci simt o datorie de a exprima și astăzi recunoștința mea vice-președintelui acelu corp investit atunci cu puterile legiuitoare, Costache Bozianu, și membrilor săi A. Crețescu, G. Vernescu, A. Papadopol-Calimach, P. Orbescu, D. Bolintineanu, G. Apostoleanu și câtorva altor spirite luminate, care m'au ajutat în greua întreprindere.

Proiectul meu s'a modificat în bine, dar au găsit o împotrivire la propunerea mea de a

se aplica legea de îndată, adică dela viitorul
23 Aprilie 1865.

Majoritatea Consiliului de Stat, cu care s'a unit și Domnul, n'a primit imediata aplicare, ci a amînat-o după trei ani. O asemenea legiuire, o legiuire socială, amînată în aplicarea ei după trei ani, atunci cînd țara întreagă, proprietari, arendași și mai ales țăranii, toți în picioare, așteptau cu nerăbdare o soluțiune definitivă și imediată; o asemenea amîinare, zic, însemna însăși condamnarea și sfărîmarea legii.

Imediat după votul Consiliului de Stat, eu am depus demisiunea mea în mîinile Domnitorului, declarînd că, în calitate de Ministru de interne, eu nu puteam răspunde de ordinea publică, că nu aveam îndeștule mijloace de execuțiune pentru ca, odată ce se va lăți Buna-Vestire a desființării clăcii, a liberării brațelor și a emancipării ogoarelor lor de or'ce sarcină și angarie către stăpînii de moșii, să pot îndatora pe țăranii trei veri dearîndul a mai face claca sau boerescul.

„În dosul fiecărui clăcaș mi-ar trebui cîte un jandarm, zisei Domnului; și dacă Măria

Ta ai avea atîți jandarmi cîți sînt țărani, și încă nu Te-aș sfătui să faci de ei o asemenea întrebuintare, și nici că ordinele Marie Tale ar fi ascultate, pentrucă și jandarmii (pă atunci se zicea „călărașilor“, *dorobanți*) sînt clăcași sau fi de clăcași“.

Vorba francezului „la nuit porte conseil“ s'a îndeplinit spre fericirea țării, spre gloria Domnului.

Cuza-Vodă, mai bine avizat și după o matură sfătuire cu el însuși, a cumpănit temeiurile importante ale aplicării imediate a marelui reforme. Mi-a înapoiat dar demisiunea, și m'a împuternicit să pledez înaintea Consiliului de Stat necesitatea de a reveni la imediata aplicare a acestei legi. Consiliul de Stat și Ministerul am convenit ca legea să se puie în lucrare dela 23 Aprilie 1865, împuternicit fiind însă Guvernul de a înainta pînă atunci lucrările pregătitoare de constatare și de marcarea prevăzute prin noul așezămînt.

Primească aci recunoștința mea, fostul meu coleg la acel ministeriu și actualul meu coleg în Academie, d. N. Kretzulescu; nu mai puțin confund această recunoștință onorabilului

d-nu G. Vernescu și colegului meu în Academie, d. Alexandru Papadopol-Calimach, supravețuitori, cu d. Orbescu din acel luminat Consiliu de Stat, carele, puindu-se mai pe sus de toate considerațiunile și dificultățile politice de pe atunci, au împreună lucrat și puternic contribuit *la săvârșirea unei reforme care a schimbat fața economică a României.*

Legea s'a promulgat și publicat în ziua de 14 August, și pînă în ziua de 15, ea a fost împrăștiată mai în toate satele României, și în sunetul clopotelor cetită și binecuvîntată în bisericile lor.

Legea a fost precedată de o proclamațiune a Domnului *Către locuitorii sătești.* Această proclamație este testamentul politic al lui Cuza-Vodă.

Mari greșeli el a făcut, dar această proclamație nu va perî nici din inima țăranilor, nici din istoria României.

Să-mi fie permis a da cetire proclamațiunii:

„*Sătenilor!*”

„Îndelungata voastră așteptare, marea fă-

găduință dată vouă de Inaltele Puteri ale Europei prin art. 46 al Convențiunii, interesul Patriei, asigurarea proprietății fonciare și dorința Mea cea mai vie s'a împlinit.

„Claca (boerescul) este desființată pentru d'apururea, și de astăzi voi sînteți proprietari liberi pe locurile supuse stăpînirii voastre, în întinderea hotărîtă prin legile în ființă.

„Mergeți dar, mai înainte de toate, la poalele Altarului, și cu genunchiele plecate, mulțumiți A-Tot-Puternicului Dumnezeu, pentru că, prin ajutorul său, în sfîrșit, ați ajuns a vedea această și frumoasă pentru voi, scumpă inimii Mele și mare pentru viitorul României!

„De astăzi voi sînteți stăpîni pe brațele voastre; voi aveți o pîrticică de pămînt, proprietate și moșie a voastră; de astăzi voi aveți o Patrie de iubit și de apărat.

„Și acum, după ce cu brațul Celui de sus, am putut săvîrși o asemenea mare faptă, Mă întore către voi, spre a vă da un sfat de Domn și de Părinte, spre a vă arăta calea pe care trebuie să o urmați, de voiți să ajungeți la adevărata îmbunătățire a soartei voastre și a copiilor voștri.

„Claca și toate celelalte legături silite între voi și între stăpînii voștri de moșii, sînt desființate prin plata unei drepte despăgubiri.

„De acum înainte, voi nu veți mai fi cu dînșii în alte legături decît acelea ce vor izvorî din interesul și buna primire a unora și altora. Aceste legături însă vor fi pururea neapărate pentru ambele părți. Faceți dar ca ele să fie întemeiate pe iubire și încredere. Mulți și și foarte mulți din proprietari au dorit îmbunătățirea soartei voastre. Mulți din ei au lucrat cu toată inima ca să ajungeți la această frumoasă zi, pe care voi astăzi o serbați. Părinții voștri și voi ați văzut dela mulți stăpîni de moșii ajutor la nevoile și trebuințele voastre. Uitați dar zilele negre prin care ați trecut; uitați toată ura și toată vrajba; fiți surzi la glasul aceloră cari vă vor întărîta în contra stăpînilor de moșii, și în legăturile de bună voie ce veți mai avea de aci încolo cu proprietarii, nu vedeți în ei decît pe vechii voștri sprijinatori și pe viitorii voștri amici și buni vecini. Au nu sînteți toți fii ai aceleiași țări? Au pămîntul

României nu este muma care vă hrănește pe toți?

„Stăpîni liberi pe brațele și pe ogoarele voastre, nu uitați mai înainte de toate că sînteți plugari, că sînteți muncitori de pămînt. Nu părăsiți această frumoasă meserie, care face bogăția țării, și dovediți și în România, ca pretutindenea, că munca liberă produce îndoit decît munca silită. Departe de a vă deda trîndăviei, sporiți încă hărnicia voastră, și ogoarele voastre îndoit să fie mai bine lucrate, căci de acum aceste ogoare sînt averea voastră și moșia copiilor voștri.

„Îngrijiti-vă asemenea de vetrele satelor voastre, cari de astăzi devin comune neatîrnate și locașuri statornicite ale voastre, din cari nimeni nu vă mai poate izgoni. Siliți-vă dar a le îmbogăți și a le înfrumuseța; faceți-vă case bune și îndestulătoare; înconjurați-le cu grădini și cu pomi roditori. Înregistrați-vă satele cu așezăminte folositoare vouă și urmașilor voștri. Statorniciți mai ales și pretutindenea școale, unde copiii voștri să dobîndească cunoștințele trebuitoare pentru a fi buni plugari și buni cetățeni.

„Actul din 2 Mai v'a dat la toți drepturi; învățați dar pe copiii voștri a le prețui și a le bine întrebuința.

„Și mai pre sus de toate, fiți și în viitor ceea ce ați fost și pînă acum, și chiar în timpurile cele mai rele, fiți bărbați de pace și de bună rinduială; aveți încredere în Dumnezeu vostru, care vă dorește tot binele; dați, ca și pînă acum, pilda supunerii către legile țării voastre, la a căror facere aveți și voi să luați acum a lua parte; și, în toată întîmplarea, iubiți România, care, de astăzi, este dreaptă pentru toți fiii săi.

„Și acum, iubiților mei săteni, bucurați-vă și pășiți la munca de bună voie, care înalță și îmbogățește; și Dumnezeuul părinților noștri binecuvinteze sămînța ce veți arunca pe ea în tîi brazdă liberă a ogoarelor voastre“.

Cîteva cuvinte și voiu sfîrși.

Aplicarea legii rurale a dat loc alocurea, mai ales în Țara Românească, la dureroase îmbătăți.

În Moldova, ogoarele țărănești fiind alese și ea prin legea lui Grigore Ghica din 1850,

strămutarea posesiunii nu s'a făcut în genere, decît în urma necesităților de commasare.

Nu a fost tot așa în Muntenia. Așa mai toate moșiile erau lucrate numai de țărani, și pe toată întinderea, schimbîndu-se ogoarele mai anual după necesitățile agriculturii; a trebuit mai întîi dar a se aplica legea lui Știrbei-Vodă, adecă a se determina pe pămînt întinderea ogoarelor cuvenite țăranilor, și de acî multe nedreptăți. Și, cu toate aceste, în toată întinderea României, o singură strigare de nemulțumire n'a izbucnit din gura țăranilor, un singur braț nu s'a ridicat pentru silnice fapte sau răsbunări.

În Austria, în Rusia, aplicarea legii rurale a dat loc la mii de acte de crude represalii, mii de case ale proprietarilor au fost date pradă flacărilor, și sute de proprietari au căzut victime sub topoarele țăranilor, transformați în fiare sălbatice.

În România, o liniște perfectă; într'o sărbătorire generală, aplicarea legii emancipatrice s'a făcut fără a se preface în cenușă o singură casă din ale foștilor stăpîni, fără

ca să se smulgă un singur fir de păr din ale marilor proprietari.

Cînd, 14 ani în urmă, la apelul viteazului lor Domn și Căpitan, țăranul român, soldat de linie, sau dorobanț ori călăraș, după două sute de ani de umilință, în cîmpiile Bulgariei și în fața țărilor Plevnei, a dat piept dușmanului, — țăranul român, zic, prin vitejia sa, prin înfruntarea morții, a dovedit că astădată el avea o patrie de iubit și de apărat și că în spatele lui, dincoace de Dunăre, el avea pentru dînsul și pentru familia sa, o cărticică de pămînt, proprietate și moșie a sa și a lui și a copiilor săi.

Sire,

În timpul lui Vodă-Cuza s'a desființat claca și s'au împrumărit sătenii. Aceasta a fost o mare îmbunătățire a stării lor materiale.

În timpul Domniei Maiestăței Tale s'a făcut mai mult. Opera începută s'a continuat.

Însurăței din 1864 au căpătat pămînturile ce li se acordau de lege și alți săteni au fost

împroprietăriți. Dar ceeace s'a făcut mai mult a fost că i s'a dat țăranului, pe lângă pământ și sapă, pușca, ca să-și apere țara. Atunci am văzut cu toții cum pașnicul țăran a devenit oștean voinic, oștean viteaz, care se uita la moarte cu dispreț și care a reînviat, pe cîmpul de bătălie, gloria strămoșilor noștri.

Aceasta e mult, foarte mult, dar nu e desul. Trebuie să mergem înainte. Trebuie să facem ca la viitorul jubileu, să vedem pe țăranul român ajuns în pozițiunea în care glorioșii membri ai casei de Hohenzollern a adus pe țărani din Prusia. Trebuie ca prin cultură să ridicăm pe țăranul nostru, ca el să aibă conștiință profundă și energică de drepturile și de datoriile lui, ca el să înțeleagă pe deplin că trebuie să-și pună viața pentru a-și apăra țara și neamul.

Doamnă,

Maiestatea Voastră ați cetit o frumoasă poezie prin care ați încîntat pe toți cîți ani avut fericirea a asista la această serbare. Dumnezeu V'a încununat cu cununa neperi-

toare a poeziei, în cît purtați două coroane glorioase: una a Regatului și alta a Poeziei.

Poezia ce ați cetit o cunoaștem acum toți, Să-mi fie permis însă a destăinui o poezie încă necunoscută a Maiestăței Voastre.

În anul trecut sta la Mircești mulțimea plină de întristare și în doliu împrejurul trupului neînsuflețit al iubitului nostru poet Vasile Alecsandri. Deodată se vede înaintînd în rînd ostășesc un mic corp de zece oameni, întristați, dar mîndri. Erau cei „nouă din Vaslui și cu sergentul zece,” cari veneau să păzească sicriul celui care i-a cîntat cu atîta răsunet. După ultima binecuvîntare a bisericeii se auzi comanda militară: „Nouă din Vaslui și cu sergentul zece! Înainte! Ridicați!” Atunci cei zece au plecat steagul cel sdrenuit de glonțuri pe sicriul marelui bărbat care a cîntat cu putere vitejia ostașilor români, ridicîndu-l, l-au coborît cu mîinile lor în dugustul mormînt. Această inspirațiune poetică venea dela Maiestatea Voastră și este una din cele mai frumoase și mai patriotice poeme. Era ultima salutare ce trimetea țara, armata și Maiestatea Voastră celui iubit și plîns de toți.

Sire,

Ați condus țara în grele timpuri la izbîndă; i-ați făurit independența și din cele două țări-șoare ați format tînărul Regat Român, glorios și respectat. Aceasta nu s'a putut dobîndi decît prin mare stăruință și mare înțelepciune. Ele aparțin Maiestății Voastre, care ați fost în capul națiunii.

Să trăiți Maiestatea Voastră lungi ani încă, ca cu aceeași înțelepciune să conduceți țara; iar Moștenitorul Vostru să ia învățatură, ca să urmeze și el cu aceeași stăruință și înțelepciune lucrarea cea mare a redeșteptării și a înălțării Neamului Românesc!

ADAOS LĂMURITOR

	<u>Pag.</u>
<i>Egeria</i> Regelui = Inspiratoarea Regelui	36
<i>Realta</i> caracterul = Reînălța caracterul	37
<i>De jure</i> = De drept	68
<i>Pledoierul</i> = Franțuzism. Noi zicem: <i>pledoarie</i>	71
<i>Reculînd</i> = Franțuzism: a dà înapoi	77

La pag. 40 Kogălniceanu înlocuește în zicătoareâ: „et quorum pars magna fui“ (ceiace înseamnă: în care am avut un mare rol) pe *magna prin parva* = mic, — din modestie.

VERIFICAT
1987

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITĂȚII

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Notiță critică	3
Precuvîntare	7
Autobiografia	21
Desrobirea țiganilor	41
Ștergerea privilegiilor boierești	50
Emaniciparea țăranilor	67
Adaos lămuritor	111

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
2017